অধ্যায় ২ ঃ অসমৰ সংস্কৃতি — সমন্বয় আৰু সমাহৰণ

অধ্যায় গাঁথনি

২.১ উদ্দেশ্য

২.২ পৰিচয়

২.৩ সংস্কৃতি — সাধাৰণ পৰিচয়

২.৪ সংস্কৃতিৰ সংজ্ঞা

২.৫ সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ আৰু উপাদান

২.৬ সংস্কৃতিৰ বৈশিষ্ট্য আৰু ভাগসমূহ

২.৭ অসমৰ সংস্কৃতি — সমন্বয় আৰু সমাহৰণৰ বিভিন্ন বিষয়

২.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

২.৯ অধিক জানিবলৈ

২.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

২.১১ আৰ্হি প্রশ্ন

২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ব্যক্তি, সমাজ, সভ্যতা আৰু সংস্কৃতি কেনেকৈ পৰস্পৰৰ লগত সম্বন্ধযুক্ত তাৰ সাধাৰণ আভাস লাভ কৰিব
- সংস্কৃতিৰ সংজ্ঞা নিৰূপণ কৰি তাৰ স্বৰূপ কেনে সেয়া অনুধাৱন কৰিব পাৰিব
- সংস্কৃতিৰ বৈশিষ্ট্যসমূহৰ লগত পৰিচিত হোৱাৰ লগতে ইয়াৰ উপাদানসমূহৰ বিষয়ে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিব
- সংস্কৃতিৰ বিভিন্ন ভাগসমূহৰ লগত পৰিচিত হ'ব
- অসমীয়া সংস্কৃতি গঠনত বিভিন্ন নৃগোষ্ঠীসকলৰ অৱদান সম্পর্কে জানিব পাৰিব
- অসমীয়া সংস্কৃতি 'সমন্বয় আৰু সমাহৰণ সংস্কৃতি' এই সম্পর্কে বিস্তৃত আলোচনা আগবঢ়াব পাৰিব।

২.২ পৰিচয়

কোনো এটা জাতিৰ বিষয়ে সম্পূর্ণভাৱে জানিবলৈ হ'লে আমি সেই জাতিৰ সংস্কৃতি অধ্যয়ন কৰাতো বাধ্যতামূলক। সংস্কৃতি হ'ল সামাজিক আচৰণ বিশেষ। সামাজিক জীৱ হিচাপে মানুহে সম্পাদন কৰা বিভিন্ন কৃতিৰ সমন্বয়তে সংস্কৃতিৰ জন্ম। অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বিষয়ে অধ্যয়ন

কৰাৰ আগতে আমি 'সংস্কৃতি' মানেনো কি, ইয়াৰ লক্ষণ, উপাদান, বৈশিষ্ট্য আদিৰ বিষয়ে সম্যক ধাৰণা ল'ব লাগিব।

পৰিৱৰ্তনশীল সময়ৰ লগে লগে সমাজলৈ পৰিৱৰ্তন আহে, ঠিক তেনেদৰে পৰিৱৰ্তন ঘটে সংস্কৃতিৰ অৱয়বৰো। সংস্কৃতিৰ বৈশিষ্ট্যসমূহৰ আধাৰত আকৌ ইয়াক তিনিটা শ্ৰেণীত বিভক্ত কৰা হয় — লোকসংস্কৃতি, জনজাতীয় সংস্কৃতি আৰু অভিজাত সংস্কৃতি। উল্লেখযোগ্য যে এই তিনিবিধ সংস্কৃতিৰ মাজত আকৌ সদায় অন্যোন্য প্ৰক্ৰিয়া চলি থাকে। আনহাতে সংস্কৃতিত স্থবিৰতা আৰু গতিশীলতা — উভয় বৈশিষ্ট্যই বিদ্যমান। এই অধ্যায়টিত সংস্কৃতিৰ লগত জড়িত এনেবোৰ বিষয় সম্পৰ্কে বিশদভাৱে আলোচনা কৰা হৈছে।

সংস্কৃতিৰ এটা উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল সমন্বয়ৰ প্ৰৱণতা। যিদৰে দুখন সুকীয়া নদী কোনো এঠাইত মিলিত হৈ মহাসাগৰৰ জলৰাশিৰ সৈতে বিলীন হৈ যায়, ঠিক তেনেদৰে বিভিন্ন সাংস্কৃতিক গুণ সম্পন্ন সংস্কৃতিৰ মাজত সান্নিধ্যবশতঃ সংমিশ্ৰণ ঘটে। সংস্কৃতিৰ এনে প্ৰক্ৰিয়াৰ নামেই হ'ল সাংস্কৃতিক সমন্বয়। সমাহৰণ প্ৰক্ৰিয়া আৰু সমন্বয় প্ৰক্ৰিয়া মূলতঃ একেই। সমাহৰণ বুলিলে বিশেষকৈ বিভিন্ন উপাদানৰ সংমিশ্ৰণত একক বস্তু এটাৰ সৃষ্টি হোৱা প্ৰক্ৰিয়াকে বুজা যায়। সমালোচকৰ ভাষাত— "যি প্ৰক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে বিভিন্ন নৃ-গোষ্ঠীৰ সাংস্কৃতিক সমলৰ সংযোগত পৰিপূৰ্ণ সংস্কৃতি গঢ়ি উঠে তাক সমাহৰণ প্ৰক্ৰিয়া বুলিব পাৰি।" এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি অসমীয়া সংস্কৃতিৰ সমন্বয় আৰু সমাহৰণ সম্পৰ্কেও সঠিক ধাৰণা লাভ কৰিব।

২.৩ সংস্কৃতি — সাধাৰণ পৰিচয়

প্ৰতিজন মানুহ স্বতন্ত্ৰ সত্তা, স্বভাৱ-চৰিত্ৰ, অভ্যাস আৰু ভিন ভিন বৈশিষ্ট্য আদিৰ সমষ্টি। এই সকলোবোৰ মিলি একোজন ব্যক্তিৰ নিজা নিজা ব্যক্তিত্ব প্ৰকাশ পায়। এই নিজা নিজা ব্যক্তিত্বৰ প্ৰকাশ ঘটা বাবেই একোজন মানুহক ব্যক্তি আখ্যা দিব পাৰি। ব্যক্তিৰ স্বভাৱ-চৰিত্ৰ, অভ্যাসসমূহৰ প্ৰদৰ্শনৰ দ্বাৰাহে ব্যক্তি বিশেষৰ নিজা বৈশিষ্ট্যসমূহ ফুটি উঠে। বিভিন্ন শাৰীৰিক ক্ৰিয়া আৰু কাৰ্যৰ দ্বাৰা ব্যক্তিৰ এই বৈশিষ্ট্যসমূহ প্ৰকাশ পায় অথবা দৃষ্টিগোচৰ হয়। ব্যক্তিৰ এই আচৰণ আৰু কাৰ্যাৱলীসমূহক মূৰ্ত ৰূপ প্ৰদান কৰাত সমাজে বিশেষ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। য'ত ব্যক্তিসকলে সংগঠিত ৰূপত সমষ্টিগতভাৱে বাস কৰে সেই ক্ষেত্ৰখনকে সমাজ আখ্যা দিয়া হয়। অৰ্থাৎ নিৰ্দিষ্ট জীৱন পদ্ধতি অনুসৰণকাৰী সংগঠিত ব্যক্তি সমষ্টিয়েই সমাজ। এই সংগঠিত ৰূপত সমষ্টিত বাস কৰা বৈশিষ্ট্যৰ পৰাই সামাজিক জীৱ হিচাপে মানুহ যে অন্যান্য প্ৰাণীৰ পৰা পৃথক সেইটো স্পষ্ট হয়। সেয়েহে কেইটামান বিশেষ জৈৱিক দিশৰ বাহিৰে অন্যান্য প্ৰাণীৰ লগত মানুহৰ জীৱন পদ্ধতিৰ কোনো সাদৃশ্য নাই। মানুহক সমাজৰ একোটা অংশ বুলি কোৱাৰ লগে লগে সামাজিক অনুষ্ঠানটোৰ বিভিন্ন দিশ যেনে তাৰ অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক ৰূপ বা গাঁথনি, পাৰিবাৰিক আৰু পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক, ইত্যাদি বিভিন্ন দিশৰ কথাও এই প্ৰসঙ্গৰ মাজলৈ আহে। সামাজিক সংগঠনৰ মাধ্যমেদি মানুহৰ ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক আচৰণ প্ৰকাশ পায়। ব্যক্তি ভেদে ব্যক্তিগত আচৰণ ভিন্ন হ'লেও সামূহিকভাৱে সেই আচৰণৰ মাজত সদায় কিছু সাদৃশ্য

থাকে। জন্ম-মৃত্যুৰ চক্ৰৰ মাজেদি মানৱ সমাজখন এটা যুগৰ পৰা পৰৱৰ্তী যুগলৈ আগবাঢ়ি গৈ থাকে। মানৱ জীৱনৰ এই নিৰৱচ্ছিন্ন ধাৰাৰ লগে লগে সমাজখনে নিৰ্মাণ কৰি লোৱা আচাৰ-নীতি-ব্যৱস্থাও প্ৰবহমান হৈ থাকে। লোকসংস্কৃতিৰ গৱেষক পণ্ডিতসকলে কোৱাৰ দৰে আচৰণৰ অৱস্থা আৰু পদ্ধতিয়ে সমাজ আৰু সংস্কৃতিক পুৰুষানুক্ৰমে জীয়াই ৰাখে। সেই দিশৰ পৰা চাবলৈ গ'লে সামাজিক প্ৰবাহে (Social Continuity) সাংস্কৃতিক প্ৰবাহক জীয়াই ৰাখে, অথবা এটা আনটোৰ পৰিপূৰক। এই সামাজিক প্ৰবাহৰ নিৰৱচিন্ন ধাৰাটোৱেই সভ্যতাক একোটা স্থিতি প্ৰদান কৰাৰ লগতে সভ্যতাৰ বিস্তাৰত অৰিহণা যোগায়।

সভ্যতা অৰ্থাৎ ইংৰাজী Civilisation শব্দৰ আভিধানিক অৰ্থ হৈছে — সাহিত্য, বিজ্ঞান, দৰ্শন আদিত উৎকৰ্ষ সাধন কৰা উন্নত মানৱ সমাজ ব্যৱস্থা। সংস্কৃতিৰ গৱেষক পণ্ডিতসকলে সভ্যতাক সংস্কৃতি যৌগ (Culture Complex) হিচাপে আখ্যা দিছে। আলোচনাৰ সুবিধাৰ বাবে তেওঁলোকে সমাজক তিনিটা স্তৰত ভাগ কৰিছে — (১) বন্য স্তৰ (২) বৰ্বৰ স্তৰ আৰু (৩) সভ্য স্তৰ। সভ্যতাৰ বিকাশৰ আলোচনাত 'সভ্য স্তৰ'ৰ গুৰুত্ব আছে। কিয়নো এইটো স্তৰতে নগৰৰ সৃষ্টি, কলা শিল্প, সাহিত্য আৰু বিজ্ঞানৰ উত্তৰোত্তৰ বিকাশৰ লগতে মুদ্ৰণশিল্পৰ বিকাশ সাধন হয়। ইয়াৰ পৰা এইটো ধাৰণা কৰিব পাৰি যে সভ্যতাই একোটা নিৰ্দিষ্ট সংস্কৃতিক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। সংস্কৃতিক উপাদানসমূহেই সভ্যতা। ই দিনৰ পাছত দিন ধৰি সঞ্চিত হৈ গৈ থাকে। সভ্যতাৰ বিষয়ে মনত ৰাখিব লগীয়া কথাটো হৈছে যে ইয়াৰ উন্নতি বা অৱনতি নিৰ্ভৰ কৰে সেই নিৰ্দিষ্ট সভ্যতা বহন কৰা সমাজখনত স্থিতি লাভ কৰা ব্যক্তিসমূহে প্ৰদৰ্শন কৰা আচৰণৰ ওপৰত। এখন সমাজত প্ৰচলিত আচৰণ অন্য এখন সমাজত গ্ৰহণীয় নহ'বও পাৰে। সমাজ বিশেষত পৰম্পৰাগতভাৱে চলি থকা আচাৰ- আচৰণৰ মাজেদি সমাজখনৰ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ দিশ উন্মোচিত হয়। এই বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ দিশটোৱেই হৈছে সমাজখনৰ Culture বা সংস্কৃতি।

Culture শব্দটোৰ মূল বিচাৰ কৰিলে দেখিম যে পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে এডৱাৰ্ড টাইলাৰে ১৮৬৫ চনত এই শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰিছিল। Culture পদটোৰ মূল হৈছে লেটিন ভাষাৰ 'কোল' ধাতুজাত Colere বা Cultūra অথবা কুলতুৰা। Colere বা Cultūra শব্দৰ অৰ্থ কৰ্ষণ কৰা বা খেতি কৰা। গতিকে সংস্কৃত কৃষ্টি আৰু লেটিন Cultūra মাজত যে অৰ্থৰ ফালৰ পৰা মিল আছে, সেই প্ৰসঙ্গত সন্দেহৰ অৱকাশ নাই। আমাৰ গ্ৰাম্য সমাজত খেতিৰ বতৰত কৃষিভূমিত এটা চিনাকি দৃশ্য প্ৰত্যক্ষ কৰিবলৈ পোৱা যায়— খেতিয়কে বলধ হালত ডিঙিত নাঙল-যুঁৱলি যুতি লৈ হাল বাই যায়। হাল বোৱাৰ পিছত সেই মাটি ডৰা মৈয়াই শস্যৰ বীজ সিঁচাৰ বাবে মাটি ডৰা প্ৰস্তুত কৰা হয়। ভালদৰে মৈয়োৱা কৃষি ভূমিত চটিওৱা বীজৰ শস্য ভাল হয়। সেইদৰে মৈ দিয়া পদ্ধতিটোৱো সমানেই তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। ***মৈ*** দিওঁতে খেতিয়কজনে মৈত উঠি বলধ গৰু হাল বা ম'হ হালক নিৰ্দেশ দি সম্পূৰ্ণ মাটি ডৰা মৈয়াই পেলায়। তেওঁ এইটো কথাৰ প্ৰতি সাৱধান হয় যাতে মৈ দি অনা স্থানত ভৰিৰ খোজ নপৰে। নহ'লে সিঁচি দিয়া বীজৰ পৰা ভাল শস্য প্ৰাপ্তিত কিছু অসুবিধাৰ সৃষ্টি হয়। সংস্কৃতিও এক প্ৰকাৰৰ কৰ্ষণ— এয়া হৈছে মনৰ কৰ্ষণ। এই কৰ্ষণ কাৰ্যত

মৈ ঃ চাহকৰা মাটি সমান কৰিবলৈ বা সিঁচা গুটি মাটিৰ তল পৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা দুচলা ফলীয়া বাঁহৰ এক খেতিৰ সঁজুলি। (তাত খেতিয়ক উঠি গৰু বা ম'হৰ দ্বাৰাই টনাই নিয়ে।)

ব্যক্তিয়ে কৃষকৰ ভূমিকা পালন কৰে। সমাজ হৈছে কৃষি ক্ষেত্ৰ আৰু সমাজত বাস কৰা লোকসকলে অভ্যাস কৰা আচাৰ-আচৰণসমূহ হৈছে সেই বীজ যাৰ অভ্যাস আৰু উপযুক্ত সংৰক্ষণে সংস্কৃতিৰ জন্ম দিয়ে। বীজৰ পৰা ভাল শস্য পাবলৈ কৃষকে যথেষ্ট যত্ন কৰিব লগীয়া হয়। সেইদৰে সংস্কৃতিক যথার্থ ৰূপত সুন্দৰ কৰি গঢ় দিবলৈ হ'লে ব্যক্তিৰ সেই প্ৰয়াস হ'ব লাগিব পৰিপূৰ্ণ আৰু এই সৃষ্টি বা নিৰ্মাণ কাৰ্যত (সংস্কৃতি নিৰ্মাণ) তেওঁ অন্তঃকৰণেৰে সৈতে যুক্ত হ'ব লাগিব। স্বৰূপার্থত তেতিয়াহে সংস্কৃতিয়ে এক দৃঢ় ৰূপত গঢ় লৈ উঠে। লোকসংস্কৃতিৰ গৱেষক নবীন চন্দ্ৰ শর্মাই তেওঁৰ গ্ৰন্থৰ *অসমীয়া লোকসংস্কৃতিৰ আভাসত* উল্লেখ কৰিছে যে কার্য সাধনৰ ফালৰপৰা লেটিনৰ 'কোল' ধাতুজাত 'কুলতুৰা' আৰু ইণ্ডো-আর্য গোষ্ঠীৰ কৃষ্টি-সংস্কৃতিৰ সাদৃশ্য লক্ষণীয়। কৃষ বা কর্ষণত মার্জিত বা ৰুচিবান হোৱাৰ প্ৰবণতাও বর্তমান।

আন এজন অসমীয়া লোকসংস্কৃতিবিদ প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামীয়ে তেওঁৰ গ্ৰন্থ *অসমীয়া জন-সাহিত্যত* উল্লেখ কৰি গৈছে— "অসমীয়া ভাষাত সংস্কৃতি, কৃষ্টি আদি শব্দ সমার্থক ৰূপে ব্যৱহাৰ কৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়, আৰু নৃতত্ত্ব নাইবা সমাজতত্ত্বৰ কালচাৰ শব্দৰ প্ৰতিশব্দ ৰূপে বহুত সময়ত সংস্কৃতি কথাযাৰ চলে। কালচাৰৰ অর্থ ব্যাপক আৰু তাৰ প্ৰতিশব্দ সংস্কৃতি নকৰিলেই ভাল। কোনো এক অঞ্চলৰ সমাজে যি ধৰণে খাই লৈ কৰি জীয়াই থাকে তাৰ সকলোখিনি লৈ কালচাৰ। কালচাৰে খোৱা-বোৱা, গালি-শপনি পাৰা, ছোৱালী পলুৱাই নিয়া, নাইবা পিন্ধন উৰণৰ পৰা গীতপদ গোৱালৈকে সকলো সামাজিক ৰুচি, আচাৰ চিন্তা আৰু কর্ম সামৰে। ইয়াৰ কেতবিলাক আপুনি সমর্থনযোগ্য বুলি ভাবিব পাৰে আৰু আন কেতবিলাক অহিতকাৰী নাইবা নিম্ন ৰুচিৰ বুলিও গণ্য কৰিব পাৰে, কিন্তু এই আটাইবিলাক লৈয়ে কালচাৰ। এই অর্থ কালচাৰৰ প্ৰতিশব্দ হিচাপে কৃষ্টি শব্দ সমর্থন কৰিব পাৰি, কিন্তু যেতিয়া সংস্কাৰৰ কথা উঠে, তেতিয়া যিখিনি ভাল, বিশিষ্ট, অর্থাৎ 'কালচাৰড্' (Cultured) তাৰ কথাহে চিন্তা কৰিব লাগে।... ...কৃষ্টিৰ ব্যঞ্জনা ব্যাপক, সংস্কৃতিৰ তাতকৈ সীমাবদ্ধ। কৃষ্টিয়ে সংস্কৃতিকো সামৰে, আনহাতে কৃষ্টিত সময়ৰ লগে লগে পৰিৰ্তনো ঘটে আৰু এই পৰিবর্তনে সংস্কৃতিৰো ৰূপ সলায়..."

প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামীয়ে তেওঁৰ গ্ৰন্থত এইদৰে কৃষ্টি আৰু সংস্কৃতিৰ মাজত থকা সুক্ষ্ম অথচ মৌলিক পার্থক্যটো আমাৰ আগত দাঙি ধৰিছে।

সমাজত বাস কৰা লোকসকলৰ ভাব-চিন্তা আৰু আদর্শৰ বহিৰ্প্ৰকাশ হৈছে সংস্কৃতি। সংস্কৃতি আয়ত্ব কৰা প্ৰসঙ্গত ব্যক্তিয়ে সক্ৰিয় ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। সংস্কৃতি বুলিলে আমি পৰিশীলিত আচাৰ-আচৰণৰ কথা বুজোঁ। গতিকে এই দৃষ্টিভংগীৰ ফালৰ পৰা বিচাৰ কৰিলে ব্যক্তিয়ে বা সমাজে অনুমোদন জনোৱা সাকাৰাত্মক আচাৰ-আচাৰণসমূহ অনুশীলন কৰি তাক আয়ত্ব কৰি সামাজিক আদান-প্ৰদানৰ বেলিকা সেই জ্ঞান প্ৰয়োগ কৰে। অৱশ্যে এই ক্ষেত্ৰত সামাজিক পৰিবেশ আৰু ব্যক্তি বিশেষৰ মনস্তত্ত্বৰ কথাও মন কৰিবলগীয়া দিশ। সামাজিক জীৱ হিচাপে ব্যক্তি চৌপাশৰ সামাজিক বাতাবৰণ বা পৰিৱেশৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত নোহোৱাকৈ নাথাকে। ইয়ে তেওঁৰ মনস্তত্ত্বকো প্ৰভাৱিত কৰে। ব্যক্তি ভেদে মনস্তাত্ত্বিক গঢ় সুকীয়া। তদুপৰি ইয়াত ব্যক্তি ভেদে পৰা চৌপাশৰ

সমাজখনৰ পাৰিপার্শ্বিক প্রভাৱ আছেই। এই সকলোবোৰ দিশৰ ক্রিয়া-প্রতিক্রিয়াৰ মাজেদি ব্যক্তিৰ মনত সংস্কৃতিৰ চেতনা গঢ় লৈ উঠে। এই সাংস্কৃতিক চেতনাই ব্যক্তিৰ জীৱনৰ গতিপথ নিয়ন্ত্রণ কৰিছে। সেয়েহে জি এন মজুমদাৰ নামৰ নৃতত্ত্ববিদ গৰাকীয়ে কৈছে যে সমাজৰ দ্বাৰা ব্যক্তি বিশেষ অনুগৃহীত হ'বলৈ হ'লে তেওঁ সমাজৰ দ্বাৰা স্বীকৃত পথ অনুসৰণ কৰিব লাগে। এই ফালৰ পৰা সংস্কৃতি ব্যক্তিৰ পথ প্রদর্শক, ই ব্যক্তিক মুক্তিৰ সন্ধান দিয়ে। আনহাতে সামাজিক অনুশাসনৰ দ্বাৰা সংস্কৃতিয়ে মানৱক নিয়ন্ত্রণ কৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ Culture শব্দৰ মূল কি?

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ সংস্কৃতিৰ গৱেষক পণ্ডিতসকলে সভ্যতাক কি হিচাপে আখ্যা দিছে?

.....

২.৪ সংস্কৃতিৰ সংজ্ঞা

ইতিমধ্যে আপুনি সংস্কৃতি মানেনো কি সেই বিষয়ে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিলে। এতিয়া আমি সংস্কৃতি সম্পর্কে বিভিন্ন সংস্কৃতিবিদ-পণ্ডিতে আগবঢ়োৱা কেইটিমান সংজ্ঞা সম্পর্কে আলোচনা কৰিম। উল্লেখযোগ্য যে সংস্কৃতিৰ সংজ্ঞা নিৰূপণৰ ক্ষেত্রত বিভিন্নজনৰ মত পার্থক্য আছে। তথাপিতো এই সংজ্ঞাবোৰে সংস্কৃতি একো একোটা স্বৰূপ উদ্ভাসিত কৰি তুলিছে। তলত কেইটিমান সংজ্ঞা উল্লেখ কৰা হ'ল —

(i) "... that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom, and any after capabilities and habits acquired by man as a member of society."

অর্থাৎ — সমাজৰ অংগীভূত সদস্যৰূপে মানুহে আহৰণ কৰা জ্ঞান, বিশ্বাস, কলা, ৰীতি-নীতি, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, উৎসৱ-অনুষ্ঠান, আইন-কানুন, নৈতিকতা, অভ্যাস আৰু অন্যান্য সামাজিক কার্যৰ সামগ্রিক ৰূপেই সংস্কৃতি। মানুহ স্বভাৱতে সংগ প্রিয়। পাৰস্পৰিক আদান-প্রদান আৰু সহযোগিতাৰ আধাৰতে সমাজত মানুহ তিষ্ঠি থাকে। মানুহৰ পাৰস্পৰিক সহযোগিতা অবিহনে সমাজ জীৱন অচল। গাইগুটীয়াভাৱে কোনেও সামাজত জীৱন অতিবাহিত কৰিব নোৱাৰে। সামাজিক জীৱন সার্থক কৰিবলৈ হ'লে ব্যক্তিয়ে দ্বিতীয় এজন ব্যক্তিৰ লগত সম্পর্ক স্থাপন কৰিবই লাগিব। এইদৰে পাৰস্পৰিক সম্পর্ক ৰক্ষাৰ মাধ্যমেৰে এক বৃহৎ সামাজিক গোট গঠিত হয়। যাৰ মাজত একে ধৰণৰ বিশ্বাস, পৰম্পৰা, ৰীতি-নীতিয়ে গঢ় লৈ উঠে। সমাজখন প্রসাৰিত হোৱাৰ লগে লগে আৰু এটা যুগৰ পৰা অন্য এটা যুগলৈ সমাজখনৰ বিৱর্তন হোৱাৰ লগে লগে তাত বাস কৰা লোকসকলে আচৰণ কৰা আৰু অনুসৰণ কৰা নীতি-নিয়ম, বিশ্বাস, ইত্যাদিত ন ন ধাৰণাৰ

সংযোজন ঘটে। সময়ৰ লগত খাপ খোৱাকৈ এই নীতি-নিয়ম, বিশ্বাস, অভ্যাস, ইত্যাদিক ব্যৱহাৰোপযোগী কৰি লোৱা হ'ল। অর্থাৎ এইবোৰৰ মাজত থকা ঋণাত্মক দিশসমূহ আঁতৰাই পৰিশীলিত কৰি লোৱা হ'ল। এই পৰিশীলন বা সংস্কাৰ সাধনৰ ফলত নতুন ৰীতি-নীতি, বিশ্বাস, পৰম্পৰা আদিয়ে সমাজৰ সর্বত্রতে মান্যতা লাভ কৰে। কালক্রমত সেই সমাজত এই বিলাকেই সংস্কৃতিৰ উপাদান ৰূপে স্বীকৃত হয়। এই সকলোবোৰৰে যৌগিক ৰূপটোকে সংস্কৃতি বোলা হয়।

(ii) "Culture is the man made part of the environment".

অর্থাৎ— মানুহৰ দ্বাৰা সৃষ্ট পাৰিপার্শ্বিক অংশই সংস্কৃতি। ব্যক্তি ভেদে প্রত্যেকৰে আচাৰ-আচৰণ বেলেগ বেলেগ; কিন্তু সামাজিক আদান-প্রদানৰ বেলিকা ব্যক্তিগত জীৱনৰ পার্থক্যবোৰৰ কথা পাহৰি সমাজৰ আন দহজনে প্রদর্শন কৰা আচৰণ মানি চলিব লাগে। এইদৰে ভিন্ ভিন্ সামাজিক পৰিৱেশ, পৰিস্থিতিৰ লগত খাপ খুৱাকৈ মানুহে কেতবোৰ আচাৰ-আচৰণ, নীতি-নিয়ম অনুসৰণ কৰে বা পালন কৰে। সময়ৰ সোঁতত সেই আচৰণ তথা নীতিসমূহে সামাজিক মান্যতা লাভ কৰি সেই বিশেষ সমাজখনৰ সাংস্কৃতিক উপাদানৰ ভিতৰুৱা হৈ পৰে। এইদৰে সামাজিক পৰিৱেশৰ অনুকূলে সমাজত বাস কৰা লোকসকলে আচৰণ কৰা আৰু তেওঁলোকৰ দ্বাৰা সৃষ্ট সেই নিয়ম-আচৰণসমূহেই সেই সমাজখনক বিশিষ্টতা প্রদান কৰা সাংস্কৃতিক উপাদান হিচাপে চিহ্নিত হয়। সেয়েহে এইটো কোৱা হৈছে যে সংস্কৃতি মানুহে সৃষ্টি কৰা পাৰিপার্শ্বিক অংশৰ বাদে আন একো নহয়।

(iii) "Culture is a set of rules or standards which, whenacted upon by the members of a society, produce behaviour that falls within a range of variance the members consider proper and acceptable."

অর্থাৎ— এখন সমাজত বাস কৰা সদস্যসকলে সামাজিকভাৱে কিছুমান নিয়ম মানি চলে। এনে নিয়মবোৰৰ বাবেই সেইখন সমাজৰ সকলোৰে গ্রহণযোগ্য তথা উপযুক্ত বিভিন্ন আচৰণৰ সৃষ্টি হয়। এনে আচৰণৰ সমষ্টিকেই সংস্কৃতি বোলে। সমাজ জীৱন সুকলমে পৰিচালিত হ'বলৈ হ'লে তাত বাস কৰা লোকসকলে কিছুমান নীতি-নিয়ম আৰু আচাৰ-আচৰণ মানি চলিব লাগে। তেতিয়াহে সামাজিক ধাৰাটোৰ গতি মসৃণ হ'ব। বিভিন্ন সামাজিক আচাৰ-অনুষ্ঠান, বিধি-বিধান আদিৰ লগত কিছুমান নীতি বা নিয়ম জড়িত হৈ থাকে। সেই নীতি-নিয়মসমূহৰ যথোপযুক্ত প্রয়োগৰ ফলত ব্যক্তি জীৱনৰ লগতে সমষ্টিগত জীৱনৰ মঙ্গল হয়। ব্যক্তিয়ে নিজৰ বিচাৰ-বিবেচনাৰ আধাৰত কোনবোৰ আচৰণ উচিত আৰু উপযুক্ত তথা কোনবোৰ অনুচিত আৰু অনুপযুক্ত সেয়া স্থিৰ কৰি গ্রহণ-বর্জনৰ নীতিৰে কিছুমান স্থায়ী সামাজিক পৰম্পৰাৰ গঢ় দিয়ে। সময় সাপেক্ষে আৰু প্রয়োজন সাপেক্ষে এই পৰম্পৰাসমূহত নৱ সংযোজন ঘটে অথবা কেতিয়াবা সংশোধনো ঘটে। এই সামাজিক পৰম্পৰাসমূহেই সময়ত সমাজখনৰ পৰিচয় বহনকাৰী সংস্কৃতি বা সাংস্কৃতিক উপাদানৰ ৰূপ পৰিগ্রহ কৰে। সেই ফালৰ পৰা চাবলৈ গ'লে সংস্কৃতি সমাজত বাস কৰা সমষ্টিৰ কিছুমান ইতিবাচক আচৰণৰ লগত জড়িত দিশ বুলিও বিবেচনা কৰিব পাৰি।

ওপৰত তিনিগৰাকী প্রখ্যাত নৃতত্ত্ববিদ ক্রমে এডৱার্ড বার্ণেট টাইলাৰ, মেলভিল জে

হাৰ্চকভিট্চ আৰু ৰিলিয়াম এ হাভিলেণ্ডে ভালেকেইটা দিশ বিচাৰ-বিবেচনা কৰি সংস্কৃতিৰ একোটা সুচিন্তিত সংজ্ঞা আগবঢ়াইছে। ইতিপূৰ্বে উল্লেখ কৰা সংজ্ঞা কেইটা তেওঁলোকে প্ৰদান কৰা। মন কৰিবলগীয়া যে তিনিওগৰাকীয়ে সংস্কৃতিৰ সংজ্ঞা আগবঢ়াওঁতে সমাজ বা সামাজিক অনুষ্ঠানটোৰ প্ৰভাৱৰ কথা স্বীকাৰ কৰিছে। তেওঁলোকে আগবঢ়োৱা সংস্কৃতিৰ সংজ্ঞা কেইটাত কেইটামান উমৈহতীয়া দিশ থকাৰ কথা দৃষ্টিগোচৰ হয়। সেই দিশকেইটাৰ হ'ল—

- সংস্কৃতিৰ সৃষ্টিৰ বাবে সমাজ এখনৰ স্থিতি থাকিবই লাগিব।
- সমাজত বাস কৰা ব্যক্তিসমূহ কিছুমান সমাজ স্বীকৃত নিয়ম-আচৰণৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হয়।
- সমাজত বাস কৰা ব্যক্তিসমূহে কিছুমান আচৰণ আৰু বিশ্বাস অচেতনভাৱে আয়ত্ব কৰে আৰু অন্য কেতবোৰ আচৰণ আৰু বিশ্বাস সচেতনভাৱে শিক্ষণৰ দ্বাৰা জীৱনৰ বিভিন্ন স্তৰত আয়ত্ব কৰি লয়।
- নিৰ্দিষ্ট সমাজ এখনত বাস কৰা ব্যক্তিসমূহৰ মনৰ অবচেতন স্তৰত অহৰহ এক সামাজিক আনুগত্যৰ ভাবে ক্ৰিয়া কৰি থাকে। এই ভাবনাই ব্যক্তিৰ বাহ্যিক আচাৰ-আচৰণক এক সুশৃংখলিত, সংস্কাৰমূলক ৰূপ প্ৰদান কৰে। এইদৰে সামাজিক জীৱনৰ সুশৃংখলিত গতিটো অব্যাহত হৈ থাকে।
- সামাজিক জীৱ হিচাপে প্ৰত্যেকজন ব্যক্তি পৰস্পৰ পৰস্পৰৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। এই পাৰস্পৰিক নিৰ্ভৰশীলতাই ব্যক্তিৰ সমষ্টিগত জীৱন সাৰ্থক কৰে।
- ব্যক্তিভেদে প্ৰত্যেকেই স্বকীয় আচৰণযুক্ত একো একোটা ভিন্ন সত্তা। কিন্তু সামাজিক ক্ষেত্ৰত সামাজিক ধাৰাটোক গতিশীল কৰি ৰাখিবলৈ সকলোৱে পৰস্পৰাগতভাৱে চলি থকা কিছুমান বিশ্বাস, আচাৰ-আচৰণৰ অভ্যাস কৰা উচিত। এইদৰে ব্যক্তিগত স্তৰত ভিন্নতা থকা সত্বেও সমাজত বাস কৰা সকলো ব্যক্তি ঐক্য সূত্ৰেৰে বন্ধা। সংস্কৃতিৰ স্থিতি আৰু বিকাশত এই দিশটোৰ অৱদান নথকা নহয়।

এইদৰে এখন সমাজত অৱস্থান কৰা ব্যক্তিসমূহে সামাজিক পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ লগত নিজকে মিলাই দিবলৈ প্ৰয়াস কৰে। এই প্ৰয়াসৰ ফলত তেওঁলোকে দৈনন্দিন জীৱনত লাভ কৰা ভিন্ন তৰহৰ অভিজ্ঞতাৰ উৎকৃষ্ট ভাগটো সংৰক্ষণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। পৰৱৰ্তী সময়ত এই সংৰক্ষিত ভাগটো সেইখন সমাজৰ সাংস্কৃতিক চিন্তা ৰূপে প্ৰকাশ পায়।

২.৫ সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ আৰু উপাদান

ইয়াৰ পূৰ্বৱৰ্তী শাখা কেইটাত আপুনি ক্ৰমে ব্যক্তি, সমাজ, সভ্যতা আৰু সংস্কৃতিৰ চমু আভাস লাভ কৰিলে। লগতে পৃথিৱীৰ বিভিন্ন প্ৰান্তৰ নৃতত্ত্ববিদ তথা সংস্কৃতিবিদসকলে আগবঢ়োৱা সংস্কৃতিৰ সংজ্ঞাৰ লগত পৰিচিত হ'ল। এইটো শাখাত আমি সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ কেনেকুৱা সেই বিষয়ে আলোচনা কৰিম। ব্যক্তিৰ সমষ্টিত সমাজ গঠিত হয়। সেই সমাজভুক্ত ব্যক্তিসকলে কিছুমান নিৰ্দিষ্ট বিশ্বাস, পৰম্পৰা, আচাৰ, আচৰণ মানি চলে। তাৰ সামগ্ৰিক ৰূপেই সংস্কৃতি। গতিকে

সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ বিচাৰ কৰিবলৈ হ'লে আমি ভৌতিক (Material) আৰু অভৌতিক (Non-Material) উভয় শ্রেণীৰ উপাদানৰ কথা সামৰিব লাগিব। সমাজ এখনত বাস কৰা ব্যক্তিৰ দৈনন্দিন জীৱন চর্যাত ব্যৱহাৰিক উদ্দেশ্যত সমাধা হোৱা ক্রিয়া-কার্যকলাপসমূহ; যেনে— ৰন্ধা-বঢ়া কৰা, ঘৰ-বাৰী পৰিষ্কাৰ কৰা, খেতি-বাতি কৰা, তাঁত বোৱা, খৰি ফলা, ইত্যাদি ভৌতিক উপাদানৰ অন্তর্গত। আনহাতে ব্যক্তিৰ ধর্মীয় জীৱন বা সামাজিক জীৱনক অনুসৰণ কৰা বিশ্বাস-পৰম্পৰা, আস্থা-নিষ্ঠাৰ লগত জড়িত চেতনা অভৌতিক উপাদানৰ অন্তর্গত। এই ফালৰ পৰা বিচাৰ কৰিলে সংস্কৃতি জীৱনৰ সামগ্রিক পদ্ধতি বাহিৰে আন একো নহয়।

ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্রসাদ আগৰৱালাই সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ বিচাৰ কৰাৰ প্রসঙ্গত উল্লেখ কৰা কথাকেইষাৰ এই প্রসংগত উল্লেখযোগ্য। তেওঁ কৈ গৈছে— "পশুৰ পৰা মানুহ বেলেগ তাৰ কৃতিৰ বাবে। আদিম বর্বৰতাতকৈ আজিৰ মানুহ বেলেগ তাৰ সংস্কৃতিৰ বাবে। সাধাৰণতে মানুহে তাৰ দেহ-ধাৰণৰ বাবে আৰু স্বাভাৱিকতে তাৰ ইন্দ্রিয়ৰ যোগেদি যি আনন্দ পোৱাৰ কাম কৰে আৰু তাৰ উৎকর্ষণৰ বাবে মানুহৰ যি যত্ন, আমি তাক কৃতি বুলিব পাৰো। এই কৃতিকেই যেতিয়া মানুহে সৌন্দর্য সৃষ্টিৰ দৃষ্টিৰে চাই তাত কলা ৰূপ দিবলৈ যায়, তেতিয়াৰ পৰাই সেই কৃতি সংস্কৃতিৰ অন্তর্ভুক্ত হয়। সেই কাৰণেই মই ক'ব খোজোঁ, সংস্কৃতি হৈছে সুন্দৰৰ পূজা। আমাৰ আৱশ্যকতাৰ ফালৰ পৰা আমি এটা বাহানি যিমানেই মানসিক উৎকর্ষ খটুৱাই নকৰোঁ, সি সংস্কৃতি নহয়। তাক সভ্যতা বুলিব পাৰোঁ কিন্তু যেতিয়াই সেই আৱশ্যকীয় বাহানিত তাক আৱশ্যকতাৰ ফালৰ পৰা গঢ়োতে আমাৰ সৌন্দর্যবোধৰ ফালৰ পৰাও এটা আনন্দ পাবলৈ তাৰ গঢ়নত আমাৰ সৌন্দর্যবোধৰে ৰূপ দিবলৈ যাওঁ— সি তেতিয়াই সাংস্কৃতিক বস্তু হৈ পৰে। আমি বাস্তৱিক জীৱনৰ সকলো আহিলাতে সৌন্দর্য প্রয়োগ কৰাৰ লগে লগে আমাৰ মন আৰু হৃদয়ৰ গুণতো সৌন্দর্য প্রয়োগ কৰোঁ। এই বাহিৰ আৰু ভিতৰ দুয়োৰে উৎকর্ষণ আৰু তাত সৌন্দর্য প্রয়োগ হ'লেই মানুহৰ সংস্কৃতিৰ পূর্ণ ৰূপ প্রকাশ পায়। এজন মানুহ যদি সুকুমাৰ কলাৰ সৃষ্টিত অভিনৱ সৌন্দর্য সৃষ্টি কৰিব পৰা হৈও, মানুহৰ সৈতে ব্যৱহাৰত আৰু সম্বন্ধত মানসিক সুগুণবোৰ প্রকাশ কৰিব নোৱাৰে তেন্তে সেই মানুহজনৰ সংস্কৃতি নিশ্চয় অসম্পূর্ণ বুলিব লাগিব।

সৌন্দর্য স্পৃহায়েই মানুহৰ কেৱল মাত্র জীৱন-প্রয়াসক মধুৰ কৰি তুলিছে। মানুহৰ কাৰণে জীৱনক আনন্দৰ বস্তু কৰি তুলিছে। সেই কাৰণেই মানুহে যাবতীয় জীৱন প্রয়াসৰ সকলো মানসিক, দৈহিক আৰু বাস্তৱিক ৰান্ধনি-বাঢ়নিৰ পৰা থকা-মেলা, পিন্ধা-উৰা, চলন-ফুৰণ, আচাৰ-ব্যৱহাৰ আৰু জীৱন-দৃষ্টিতো সৌন্দর্য প্রয়োগ কৰিবলৈ যত্ন কৰে। সৌন্দর্যৰ প্রয়োগেই সংস্কৃতি।"

উপর্যুক্ত আলোচনাৰ আপুনি এক স্পষ্ট ধাৰণা লাভ কৰিলে যে, মানুহে নিজৰ বাবে সৃষ্টি কৰি লোৱা সামাজিক আচৰণকেই সংস্কৃতি বুলিব পাৰি। অৱশ্যে আমি এইটো কেৱল ব্যক্তিৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ জৈৱিক আচৰণ আৰু কার্য-কলাপৰ মাজতে সীমাবদ্ধ কৰিব নোৱাৰো। ইয়াৰ কাৰণ হ'ল সংস্কৃতিৰ পৰিসৰ ইয়াতকৈয়ো ব্যাপক। সংস্কৃতিৰ এই ব্যাপক পৰিসৰৰ কথা বিবেচনা কৰিয়েই সংস্কৃতিৰ বিভিন্ন উপাদানসমূহৰ বিষয়ে তলত বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল—

- **ভাষা ঃ** ভাষা হ'ল মানুহৰ মনৰ ভাব আদান-প্রদান কৰাৰ এক মাধ্যম। সামাজিক জীৱ হিচাপে

মানুহে ভাষাৰ মাধ্যমেৰে নিজৰ মনোভাব ব্যক্ত কৰে আৰু সমাজৰ অন্যান্য সদস্যৰ লগত ভাবৰ আদান-প্রদান কৰে। ভাষাৰ পৰা সাহিত্যৰ সৃষ্টি হয়। সাহিত্যক দুটা ভাগত ভগাব পাৰি— মৌখিক সাহিত্য আৰু লিখিত সাহিত্য। বিবিধ লোকগীত-মাত, প্রবচন, ফঁকৰা-যোজনা, পটন্তৰ, প্রবাদ, সাধুকথা, ইত্যাদি মৌখিক সাহিত্যৰ অন্তর্ভুক্ত। এইবোৰৰ মাজেদি লোকমনস্তত্ত্বৰ বর্ণাঢ্য দিশ ফুটি উঠে। লিখিত সাহিত্যৰ মাজেদি একোখন সমাজত বর্তি থকা ব্যক্তিসকলৰ আশা-আকাঙ্খা, পোৱা-নোপোৱাৰ বেদনা, জীৱন যুদ্ধত সন্মুখীন হোৱা সংঘাতপূর্ণ স্থিতি, জীৱনোপলব্ধি আদি প্রকাশিত হয়। আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ কথাটি হ'ল লিখিত সাহিত্যৰ পাতে পাতে প্রত্যক্ষ অথবা পৰোক্ষ ৰূপত সামগ্রিকভাৰে সেই সমাজখনৰ ধাৰাবাহিক ইতিহাসো উদ্ভাসিত হৈ থাকে।

- **প্রচলিত বা স্বীকৃত নীতি-নিয়ম ঃ** ব্যক্তিগত স্তৰতে হওক বা সামাজিক স্তৰতে হওক, একোখন সমাজৰ অন্তর্গত ব্যক্তিসমূহে কিছু নির্দিষ্ট নীতি-নিয়ম অনুসৰণ কৰে। হয়তো সময়ৰ কোনো এটা বিন্দুত সেই সমাজখনত সেই নীতি-নিয়মসমূহে প্রবেশ কৰিছিল। কালৰ গতিত এনে নীতি-নিয়মক সামাজিক ব্যৱস্থাটোৱে স্বীকৃতি প্রদান কৰাত সেইবোৰ সেই সমাজখনত প্রচলিত নীতি-নিয়মৰ পর্যায়ভুক্ত হ'ল। একোখন সমাজৰ সাংস্কৃতিক দৃশ্যপটত সমাজখনত প্রচলিত নীতি-নিয়মসমূহৰ বিশেষ অৰিহণা থাকে।
- **লোক আচাৰ-আচৰণ ঃ** এখন সমাজত প্রচলিত লোকাচাৰ, লোকআচৰণো সেই সমাজখনত প্রতিনিধিত্ব কৰা সংস্কৃতিৰে অংশ। ইয়াৰ ভিতৰত লোকআচাৰ-বিচাৰ, নিষেধাত্মক কথা, লোকসমাজত প্রচলিত খাদ্য, ৰন্ধনৰ লগত জড়িত বিশ্বাস, সময় আৰু পৰিস্থিতি ভেদে পুৰুষ-নাৰীয়ে পালন কৰিবলগীয়া আৰু নলগীয়া আচৰণসমূহ, গৃহ নির্মাণ, কৃষিকার্য আৰু অন্যান্য ঘৰুৱা কাম-কাজ বা গমন-ভোজন আদিৰ লগত জড়িত পালনীয় আৰু বর্জনীয় আচৰণসমূহৰ মাজেদি এটা বিশেষ সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ প্রকাশ পোৱাৰ লগতে সেই সংস্কৃতি বহন কৰি থকা জনসমষ্টিৰ মনস্তাত্ত্বিক দিশৰ লগতো কিছু পৰিচিত হ'ব পাৰি।
- **মূল্যবোধ ঃ** মূল্যবোধৰ শিক্ষাই ব্যক্তি জীৱনকে যে উপকৃত কৰে এনে নহয়। বৰঞ্চ সামাজিক পটভুমিত ইয়াত মূল্য অতি বেছি। সমাজ এখনৰ সাংস্কৃতিক চিন্তাৰ লগত মূল্যবোধৰ ওতপ্রোত সম্পর্ক আছে। মূল্যবোধহীন সমাজ এখনৰ সাংস্কৃতিক চিন্তাত কেৰোণ লাগে। ফলত তাৰ সাংস্কৃতিক ধাৰাটো বাধাপ্রাপ্ত হয়। উদাহৰণস্বৰূপে— যোগ্যজন আৰু জ্যেষ্ঠজনক যে সন্মান জনাব লাগে সেয়া মূল্যবোধৰ শিক্ষা।
- **ধর্ম আৰু বিশ্বাস ঃ** ব্যক্তিৰ জীৱনত মানসিক স্তৰত ধর্মৰ প্রভাৱ থাকে। তাক আমি পোনপটীয়াভাৱে ধর্মীয় চিন্তা বুলি নকৈ এক অজানা, নেদেখা চৰম শক্তিৰ প্রতি থকা আনুগত্য আৰু সশ্রদ্ধা আকর্ষণ বুলিব পাৰোঁ। সামাজিক বাতাবৰণ আৰু পৰিয়ালত প্রচলিত থকা পৰম্পৰাগত বিশ্বাস আৰু নিষ্ঠাপূর্ণ আচৰণে ব্যক্তিৰ মানসিক জগতত স্থান পোৱা এই ভাবনাটোক মূর্ত ৰূপ প্রদান কৰে। ধর্মৰ লগত ধর্মীয় আচৰণ আৰু কিছুমান বিশ্বাসো জড়িত। এই বিশ্বাসসমূহৰ কিছুমান অন্ধবিশ্বাস আৰু অন্য কিছুমান পৰম্পৰাগত নীতি-নিয়ম আৰু

আচাৰ-আচৰণৰ পৰা কালক্ৰমত ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰা বিশ্বাস। অৱশ্যে লোকসমাজত প্ৰচলিত তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ বা অন্য যাদু বিদ্যাসমূহক অন্ধবিশ্বাসৰ শাৰীতে থ'ব পাৰি।

- **সামাজিক অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠান ঃ** বিভিন্ন সামাজিক গোটসমূহক আমি সংস্কৃতিৰ উপাদান হিচাপে গণ্য কৰিব পাৰোঁ। সমাজ জীৱনত পাৰস্পৰিক আদান-প্ৰদানৰ মাধ্যমেদি ব্যক্তি জীৱন পৰিচালিত হয়। ব্যক্তিয়েই হওক বা ব্যক্তি সমষ্টিয়েই হওক, বিভিন্ন সামাজিক কাম-কাজৰ ৰূপায়ণৰ বাবে বিভিন্ন সামাজিক অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠানৰ লগত জড়িত হৈ পৰিব পাৰে বা সহায় ল'বলৈ বাধ্য হয়। সমাজ এখনৰ সাংস্কৃতিক চেতনাত এই যোগাযোগ আৰু আদান-প্ৰদানসমূহে কিবা নহয় কিবা প্ৰকাৰে অৰিহণা যোগাব পাৰে।
- **উৎসৱ-পাৰ্বন ঃ** উৎসৱ-পাৰ্বনসমূহে একোখন সমাজৰ সু-সংস্কৃতি ধাৰাটোৰ পৰিচয় বহন কৰে। উৎসৱ-পাৰ্বনসমূহৰ আয়োজনৰ লগত সামাজিক বিশ্বাস-পৰম্পৰা আৰু ধৰ্মীয় পৰম্পৰায়ো গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে 'বিহু'ৰ কথাকে ক'ব পাৰি। জাতি-ভাষা-বৰ্ণ নিৰ্বিশেষে বিহু সকলো অসমীয়া লোকৰে চিৰ আপোন। জনগোষ্ঠীভেদে বিহুৰ ৰূপ বেলেগ বেলেগ যদিও আত্মা একেটাই। এইদৰে উদ্‌যাপিত হোৱা বিহুৰ মাজেদি অসমীয়া জনজীৱনৰ লগতে সংস্কৃতি চিন্তাৰ কেতবোৰ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ দিশো প্ৰতিভাত হয়। সেইদৰে দেউল, মথনি আদি উৎসৱৰ মাজেদিও অসমীয়া সমাজৰ সাংস্কৃতিক জীৱনচৰ্চা আৰু সংস্কৃতিৰ কিছু দিশ উন্মোচিত হয়। সংস্কৃতিৰ আলোচনাৰ প্ৰসঙ্গত এই কথাসমূহৰ গুৰুত্ব আছে।
- **পৰম্পৰাগত কলা ঃ** এখন সমাজত প্ৰচলিত পৰম্পৰাগত কলাসমূহৰ মাজেদিও সমাজখনৰ সাংস্কৃতিক ধাৰাটোৰ স্বৰূপ প্ৰকাশ পায়। এই কলাসমূহৰ মাজেদি জনমনত সুপ্ত হৈ থকা সৃষ্টিশীল ক্ষমতা, কলাত্মক গুণ আদিৰ প্ৰকাশ ঘটে। এখন বিশেষ সমাজৰ সংস্কৃতি অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত সমাজত প্ৰচলিত বিভিন্ন পৰম্পৰাগত কলাৰ উল্লেখযোগ্য ভূমিকা আছে।
- **খাদ্যাভ্যাস ঃ** সমাজ ভেদে খাদ্যাভ্যাস ভিন ভিন হয়। সমাজখন যিটো ভৌগোলিক খণ্ডত অৱস্থান কৰে, তাৰ জলবায়ু আৰু অন্যান্য পাৰিপাৰ্শ্বিক দিশৰ ওপৰত সমাজৰ ব্যক্তিসকলৰ খাদ্যাভ্যাস নিৰ্ভৰ কৰে। সেয়েহে ভাৰতৰ উত্তৰ-পূব প্ৰান্তত প্ৰচলিত খাদ্যসমূহ উত্তৰ-ভাৰত বা দক্ষিণ-ভাৰতৰ খাদ্য তালিকাৰ তুলনাত ভিন্ন। তদুপৰি স্থান ভেদে থকা পান-ভোজনৰ ভিন্নতাৰ পৰা সেই স্থানত বসবাস কৰা লোকসকলৰ মানসিকতাৰ কিছু তাৎপৰ্যপূৰ্ণ দিশো চকু পৰে।
- **গৃহ-সজ্জা, পিন্ধন-উৰণ ইত্যাদি ঃ** অসমীয়াত এযাৰ কথা আছে 'ধানটোৱে প্ৰতি কণটো, মানুহটোৱে প্ৰতি মনটো'। এই কথাযাৰৰ আঁত ধৰিয়েই ক'ব পাৰি প্ৰত্যেকজন ব্যক্তিৰে সৌন্দৰ্যস্পৃহা বেলেগ বেলেগ। সামাজিক জীৱনত ব্যক্তিয়ে তেওঁৰ দৈনন্দিন জীৱনচৰ্চাৰ মাজেৰে নিজৰ সৌন্দৰ্যস্পৃহা পূৰণ কৰিবলৈ বাঞ্ছা কৰে। ঘৰুৱা আচবাব-পাত্ৰ, গৃহ-সজ্জা, গৃহ-নিৰ্মাণ আদিৰ লগত জড়িত দিশসমূহৰ মাজেদি সকলো ব্যক্তিয়ে নিজৰ সৌন্দৰ্যস্পৃহা প্ৰদৰ্শন কৰিব বিচাৰে। সামাজিক জীৱ হিচাপে প্ৰত্যেকজন ব্যক্তিৰ এই সৌন্দৰ্যস্পৃহাৰ

অন্তৰালত ক্রিয়া কৰি থাকে কিছুমান পৰম্পৰাগত ধাৰণাই। সেয়ে ক'ব নোৱৰাকৈয়ে এখন সমাজৰ ব্যক্তিসকলৰ সৌন্দর্যস্পৃহাৰ মাজত এক ধৰণৰ মিল থকা পৰিলক্ষিত হয়। উদাহৰণস্বৰূপে — অসমীয়া সমাজৰ গৃহ-সজ্জাৰ কথাটিয়েই উল্লেখ কৰিব পাৰি। অসমীয়া মানুহে ঘৰ সাজোতে সাধাৰণতে বাঁহ, কাঠ আৰু খেৰ ব্যৱহাৰ কৰে।

ঠিক সেইদৰে মানুহে নিজৰ ৰুচি-অভিৰুচি অনুযায়ী সাজ-পাৰ পিন্ধে। মানুহে পৰিধান কৰা সাজ-পাৰৰ মাজেদি একোজন ব্যক্তিৰ ব্যক্তিত্ব ফুটি উঠাৰ লগতে তেওঁ বাস কৰা সমাজখনৰ কিছুমান পৰম্পৰাগত ধ্যান-ধাৰণা আৰু মনস্তাত্ত্বিক বিশেষত্ব ফুটি উঠে। উদাহৰণস্বৰূপে অসমৰ ৰাভা জনগোষ্ঠী আৰু মিচিং জনগোষ্ঠীৰ সাজ-পাৰৰ ক্ষেত্রত দেখা পোৱা পার্থক্যসমূহৰ মাজেদি এই বৈশিষ্ট্যটো স্পষ্ট হয়। সেইদৰে নাগালেণ্ডত বসবাস কৰা বিভিন্ন ফৈদৰ নগাসকলৰ মাজত সাজ-পাৰ, পিন্ধন-উৰণৰ ক্ষেত্রত যথেষ্ট বৈসাদৃশ্য পৰিলক্ষিত হয়। এই সকলোবোৰ উপাদানৰ মাজেদি সেই সেই জনগোষ্ঠীৰ স্বকীয় বিশেষত্ব ফুটি উঠে। এখন সমাজৰ সংস্কৃতি-আলোচনাৰ প্রসঙ্গত এই দিশসমূহৰ মহত্বপূর্ণ অৱিহণা আছে।

- **সামাজিক মর্যাদা আৰু নীতি-নিয়ম ঃ** সামাজিক মর্যাদাৰ বিষয়টোৰ লগত সামাজিক গোটৰ সম্পর্ক আছে। সমাজত বনুৱা শ্রেণীটোৰ যি স্থিতি তাৰ তুলনাত মহাবিদ্যালয়ৰ শিক্ষক সম্প্রদায়টোৰ সামাজিক স্থিতি বেলেগ। তদুপৰি ইয়াৰ লগত দুয়োটা বৃত্তিত নিয়োজিত ব্যক্তিৰ মানসিক গঢ় আৰু দৃষ্টিভংগীৰ প্রসঙ্গটোও আহি পৰে।

সংস্কৃতিৰ গতিশীল ৰূপৰ কথা আগত ৰাখি আলোচনা কৰিলে আমি দেখিম যে একোটা বিশেষ সংস্কৃতিক প্রতিনিধিত্ব কৰা সমাজ এখনত ভিন্ন আচৰণ আৰু বিচাৰ ধাৰাৰ লোকে অৱস্থান কৰে। ***সমাজিকীকৰণ*** প্রক্রিয়াৰ বাবেই হওক অথবা অন্য কিবা কাৰণতেই হওক ব্যক্তিগত পার্থক্য থকা সত্বেও সমাজত বাস কৰা লোকসকলে কিছুমান উমৈহতীয়া সামাজিক নিয়ম-আচৰণৰ প্রতি আনুগত্য প্রকাশ কৰে।

সমাজিকীকৰণ ঃ যি প্রক্রিয়াৰ সহায়ত ব্যক্তি বিশেষ তেওঁৰ সমাজৰ সৈতে সংহতিত হয় সেই প্রক্রিয়াকে সামাজিকীকৰণ বোলে।

অসমীয়া সমাজখনৰ কথা বিচাৰ কৰিলে এইটো দেখা যায় যে ইয়াত বাস কৰা লোকসকলে অসমীয়া ভাষাটোক সামাজিক আদান-প্রদানৰ ক্ষেত্রত ব্যৱহাৰ কৰে যদিও ইয়াৰ মাজৰ অনেকলোকৰ স্বকীয় মাতৃভাষা একোটা আছে। যেনে— ৰাভা, বড়ো, মিচিং, কার্বি আদি জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলে সামাজিক আদান-প্রদানৰ বেলিকা অসমীয়া ভাষাটো ব্যৱহাৰ কৰে যদিও স্বকীয় আচাৰ-অনুষ্ঠানত নিজৰ নিজৰ জনগোষ্ঠীয় ভাষাহে ব্যৱহাৰ কৰে। কিন্তু তেওঁলোকে বৃহত্তৰ অসমীয়া জাতিটোকো প্রতিনিধিত্ব কৰিছে। সাম্প্রতিক সময়ত অসমলৈ ভাৰতৰ অন্যান্য প্রান্তৰ লোকৰ আগমন ঘটিছে। অসমীয়া সমাজ আৰু সংস্কৃতিত বাহিৰৰ সেই সমাজৰো প্রভাৱ নপৰাকৈ থকা নাই। আন কথাত ক'বলৈ হ'লে সেই অঞ্চলসমূহৰ সাংস্কৃতিক সমলে অসমীয়া সংস্কৃতিত প্রবেশ কৰিছে। সময়ৰ বিভিন্ন পর্যায়ত গ্রহণ-বর্জনৰ নীতিৰে সেই সমলসমূহৰ ভালখিনি লৈ বেয়াখিনি পৰিহাৰ কৰি অসমীয়া সংস্কৃতি ক্রমশঃ আগবাঢ়িছে। এই নিৰবচ্ছিন্ন গতিত ওপৰত আলোচনা কৰি অহা উপাদানসমূহে মহত্বপূর্ণ

অৱিহণা আগবঢ়াইছে। এনেদৰে বিভিন্ন টুকুৰা-টুকুৰ তথ্য তথা বৈশিষ্ট্যসমূহৰ মাজেদি একোখন সমাজৰ বর্ণাঢ্য ৰূপটি আমাৰ চকুৰ আগত উদ্ভাসিত হয়। এই সকলোবোৰৰ সামগ্রিক ৰূপেই হ'ল সংস্কৃতি।

২.৬ সংস্কৃতিৰ বৈশিষ্ট্য আৰু ভাগসমূহ

সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ বিশ্লেষণ কৰি বিভিন্ন সময়ত ভিন ভিন সমাজ বিজ্ঞানী, সংস্কৃতিবিদ আৰু নৃতত্ত্ববিদে আগবঢ়োৱা মতামতৰ আধাৰত সংস্কৃতিৰ কেইটিমান নির্দিষ্ট বৈশিষ্ট্য নিৰূপণ কৰা হৈছে। সেইকেইটা হ'ল—

- সংস্কৃতি বিশ্বজনীন, তথাপিতো ইয়াৰ স্থানীয় আৰু আঞ্চলিক ৰূপ লক্ষ্য কৰা যায়।
- সংস্কৃতিত স্থবিৰতা আৰু গতিশীলতা উভয় বৈশিষ্ট্য দৃষ্টিগোচৰ হয়।
- সংস্কৃতিয়ে আমাৰ জীৱনৰ গতি নির্ধাৰণ আৰু ইয়াৰ পৰিপুষ্টিত সমল যোগালেও ই কেতিয়াবাহে আমাৰ সচেতন ভাব-চিন্তাত প্রবেশ লাভ কৰিব পাৰে।

তলত এই বৈশিষ্ট্য কেইটাৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা দাঙি ধৰা হ'ল।

- সমাজ পাতি বাস কৰিবলৈ মানুহে কিছুমান নীতি-নিয়ম, আচাৰ-আচৰণৰ অনুবর্তী হৈ চলে। মানুহে আচৰণ কৰা এই পৰিশীলিত নিয়ম-প্রথা-আচাৰসমূহেই সংস্কৃতিৰ ভিতৰুৱা। পৃথিৱীৰ বিভিন্ন প্রান্তত থকা সমাজসমূহে এই দৰে অভ্যাস আৰু পৰিশীলনৰ মাধ্যমেদি আহৰণ কৰা আচাৰ-আচৰণ আৰু পদ্ধতিসমূহ আর্থ-সামাজিক জীৱনৰ বিভিন্ন ক্ষেত্রত প্রয়োগ কৰি ব্যক্তিগত জীৱনৰ লগতে সামাজিক জীৱনৰ গতি সুগম কৰে। ইয়াতে সংস্কৃতিৰ বিশ্বজনীন ৰূপ পৰিস্ফুট হয়। অৱশ্যে অঞ্চল ভেদে একোখন সমাজত বাস কৰা জনসমষ্টিৰ সাংস্কৃতিক চিন্তাত ভিন্নতা পৰিলক্ষিত হয়। ড° নবীন চন্দ্র শর্মাৰ কথাতে সুৰ মিলাই ক'ব পাৰি যে পৰস্পৰৰ প্রতি শ্রদ্ধা আৰু বিশ্বাস অটুট ৰাখি তথা অতীত আৰু বর্তমানৰ অভিজ্ঞতাৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰি বিশেষ এক অঞ্চলৰ সংস্কৃতি গঢ় লৈ উঠে। ঐতিহাসিক উৎস, জীৱন চর্যাৰ বিভিন্ন পদ্ধতিৰ লগত থকা পাৰস্পৰিক তুলনা, পুৰাতাত্ত্বিক সাক্ষ্য আদিৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত অতীতক বিচাৰ-বিশ্লেষণ নকৰাকৈ সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰি। গতিকে মানুহৰ অস্তিত্বৰ পটভূমিতহে সংস্কৃতিৰ বিশ্বজনীন বৈশিষ্ট্যৰ স্বৰূপ উপলব্ধি কৰিব পাৰি। বিষয়গত প্রমাণৰ ফালৰ পৰা নিশ্চিতভাৱে ক'ব পাৰি যে দুখন দেশ বা দুটা অঞ্চলৰ সংস্কৃতিৰ মাজত প্রায়ে মিল দেখা নাযায়। স্থান, কাল অনুসৰি সংস্কৃতিয়ে বিকাশ লাভ কৰে। প্রত্যেক সংস্কৃতিৰ বিকাশ আৰু অগ্রগতি নিজস্ব বৈশিষ্ট্যৰে সমুজ্জ্বল। সংস্কৃতিৰ বিশ্বজনীন বৈশিষ্ট্যই মানৱৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ অনুসৰি স্থানীয় বা আঞ্চলিক ৰূপ লাভ কৰে আৰু এই স্থানীয় বা আঞ্চলিক ৰূপৰ মাজেদিয়েই সংস্কৃতিৰ বিশ্বজনীন বৈশিষ্ট্য প্রকাশ পায়।
- সংস্কৃতিক এখন বোৱতী নৈৰ লগত তুলনা কৰিব পাৰি। নৈৰ গতিশীল ৰূপৰ মাজত এক সজীৱ, স্বচ্ছ ৰূপ দৃশ্যমান হোৱাৰ নিচিনাকৈ সংস্কৃতিৰ গতিশীল ৰূপৰ মাজত সেই সংস্কৃতিযুক্ত সমাজখনৰ ভৱিষ্যৎ প্রগতি নিহিত হৈ থাকে। সংস্কৃতিৰ গতিশীল ৰূপ মানে হ'ল সময়ে

সময়ে সেই বিশেষ সাংস্কৃতিক ক্ষেত্রত পৰিলক্ষিত হোৱা পৰিবর্তনসমূহ। এটা নির্দিষ্ট ভৌগোলিক ক্ষেত্রৰ কথা আগত ৰাখি ক'ব পাৰি যে একে লেথাৰিয়ে কেইবা বছৰ ধৰি যদি সেই নির্দিষ্ট ভৌগোলিক ক্ষেত্রটোৰ লোকৰ জীৱনচর্যা অর্থাৎ তাত বাস কৰা লোকসকলৰ খাৱন-শোৱন, পিন্ধন-উৰণ, ধৰণ-কৰণৰ প্রতি লক্ষ্য ৰখা হয়, তেতিয়া কেতবোৰ পৰিবর্তন আমাৰ দৃষ্টিগোচৰ হ'ব। অর্থাৎ মানুহৰ জীৱনচর্যালৈ পৰিবর্তন আহে। অৱশ্যে সংস্কৃতিৰ স্থবিৰ ৰূপটোকো আমি আওকাণ কৰিব নোৱাৰো। কাৰণ সাংস্কৃতিক পৰিবর্তনসমূহ সাংস্কৃতিক স্থবিৰতাৰ পটভূমিতে অধ্যয়ন কৰিব পাৰি। সেয়েহে আমেৰিকীয় নৃতত্ত্ববিদ হার্স্কভিট্চৰ মতামতকে সাৰোগত কৰি ক'ব পাৰি যে সাংস্কৃতিক স্থবিৰতাৰ সমস্যাটোৰ এটা অংশ হিচাপেহে সাংস্কৃতিক পৰিবর্তনৰ কথা অধ্যয়ন কৰিব পাৰি; সংৰক্ষণশীলতাৰ বিৰুদ্ধে পৰিবর্তন সূচিত হোৱাৰ গভীৰতাৰ সংযোগতহে সাংস্কৃতিক স্থবিৰতাৰ আভাস পোৱা যায়। "Cultural change can be studied only as a part of the problem of cultural stability, cultural stability can be understood only when change is measured against conservation."

- আমাৰ জীৱন বীক্ষাত সাংস্কৃতিক চেতনাই প্রত্যক্ষ অথবা পৰোক্ষভাৱে ক্রিয়াশীল হৈ থাকে। কিন্তু আমি সেই বিষয়ে সর্বদা সজাগ আৰু সচেতন হৈ নাথাকো। অথচ একোখন সমাজৰ সদস্য হিচাপে আমি আমাৰ সামাজিক আচাৰ-আচৰণ প্রদর্শন কৰোঁতে পদে পদে অচেতনভাৱে সাংস্কৃতিক চেতনাৰ দ্বাৰা উদ্বুদ্ধ হওঁ। এগৰাকী লোকসংস্কৃতি বিশাৰদ পণ্ডিতে কোৱাৰ দৰে সংস্কৃতি মানৱৰ বিশেষ গুণ, ই মানৱ সমাজতহে সীমিত। ব্যক্তি বিশেষে গ্রহণ কৰিব পৰা ক্ষমতাৰ বাহিৰতো সংস্কৃতিৰ সত্তা বর্তমান। গতিকে সংস্কৃতিৰ পৰিসৰ ব্যক্তি সত্তাৰ পৰিসৰতকৈ ব্যাপক। অন্যহাতে মনস্তাত্ত্বিক সত্তাৰ বাহিৰে সংস্কৃতিৰ আন সত্তা নাই; মানৱ মনত নির্মিত ৰূপৰ মাজেদিহে ই স্থিতি লাভ কৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ সংস্কৃতিৰ এটা বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰক।

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ ব্যক্তি সত্তাৰ পৰিসৰতকৈ সংস্কৃতিৰ পৰিসৰ ব্যাপক নে?

.....

ইতিমধ্যে আমি সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ আৰু সংজ্ঞা আলোচনা কৰাৰ লগতে ব্যক্তি আৰু সমাজৰ লগত সংস্কৃতিৰ সম্পর্ক তথা সভ্যতাৰ লগত সংস্কৃতিক কিদৰে সম্বন্ধযুক্ত কৰিব পাৰি তাৰ আলোচনা কৰিলোঁ। এতিয়া আমি সংস্কৃতিৰ লগত জড়িত অন্য এটা গুৰুত্বপূর্ণ দিশৰ কথা আলোচনা কৰিম। সেয়া হৈছে সংস্কৃতিৰ শ্রেণী বিভাজন। সংস্কৃতি এটা ব্যাপক পৰিসৰৰ বিষয়।

ইয়াৰ বিভিন্ন উল্লেখনীয় দিশসমূহ চিনাক্ত কৰি সেই সেই দিশৰ বস্তুনিষ্ঠ আলোচনা আৰু বিচাৰ-বিশ্লেষণৰ দ্বাৰাহে সংস্কৃতি নামৰ অভিধাটোৰ প্ৰকৃত অৰ্থ আৰু তাৎপৰ্য উপলব্ধি কৰিব পৰা যাব। এই ক্ষেত্ৰত সংস্কৃতিৰ শ্ৰেণী বিভাজন অৰ্থাৎ সংস্কৃতিৰ বিভিন্ন ভাগসমূহৰ কথাই এক গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান অধিকাৰ কৰি আছে। বিদ্যায়তনিক ক্ষেত্ৰত আলোচনাৰ সুবিধাৰ বাবে সংস্কৃতিক তলত দিয়া ধৰণে শ্ৰেণী বিভাগ কৰা হৈছে — অভিজাত সংস্কৃতি বা মাৰ্গীয় সংস্কৃতি, লোকসংস্কৃতি বা জনকৃষ্টি আৰু জনজাতীয় সংস্কৃতি।

- **অভিজাত সংস্কৃতি বা মাৰ্গীয় সংস্কৃতি ঃ** আলোচক পণ্ডিতসকলে অভিজাত সংস্কৃতিক বুজাবলৈ শিষ্ট সংস্কৃতি, মাৰ্গী বা মাৰ্গীয় সংস্কৃতি বা পৰিশীলিত সংস্কৃতি, ইত্যাদি অভিধা প্ৰয়োগ কৰা দেখা যায়। অভিজাত সংস্কৃতিৰ সৃষ্টি আৰু বিকাশ লোকসংস্কৃতিৰ পূৰ্বে হৈছিল যে লোকসংস্কৃতিৰ পৰৱৰ্তী পৰ্যায়ত হৈছিল, সেই লৈ পণ্ডিতসকল সৰ্বসম্মত সিদ্ধান্তত উপনীত হ'ব পৰা নাই। এই মত পাৰ্থক্যৰ যুক্তিসংগত কাৰণো নথকা নহয়। পৰিশীলন বা পৰিমাৰ্জনে কিবা এটা পৰিষ্কাৰ কৰি তাক আকৰ্ষণীয় ৰূপত উপস্থাপন কৰা বুজায়। গতিকে সামাজিক জীৱ হিচাপে মানুহে আহৰণ কৰা আস্থা, বিশ্বাস, আচৰণসমূহৰ পৰা অনিষ্টকৰ, অহিতকৰ, অবৈজ্ঞানিক উপাদানসমূহ আতৰাই সেই আস্থা, নিষ্ঠা, বিশ্বাস, পৰম্পৰাসমূহ মাৰ্জিত, হিতকাৰী ৰূপত গঢ় দি তাক উপস্থাপন কৰাৰ নামেই শিষ্ট সংস্কৃতি। আলোচক সমাজ বিজ্ঞানীসকলে অভিজাত সংস্কৃতিক 'গ্ৰেট ট্ৰেডিশ্যন' (Great Tradition) আখ্যা দিছে। ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰসংগত গৱেষক পণ্ডিতসকলে কৈছে যে ভাৰতবৰ্ষৰ অভিজাত বৈশিষ্ট্যসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম হৈছে ৰীতিবদ্ধতা, সুনিৰ্দিষ্টতা আৰু আত্মসচেতনতা। কোনো কোনো সময়ত অভিজাত সংস্কৃতিৰ পৰাও লোকসংস্কৃতিৰ উদ্ভৱ হ'ব পাৰে। স্বৰূপার্থত ক'বলৈ গ'লে অভিজাত বা মাৰ্গীয় সংস্কৃতি আৰু লোকসংস্কৃতিৰ মাজত অন্যান্য প্ৰক্ৰিয়া চলি থাকে।
- **লোকসংস্কৃতি বা জনকৃষ্টি ঃ** ইংৰাজী Folk Culture শব্দৰ আক্ষৰিক অৰ্থ হিচাপে অসমীয়াত লোকসংস্কৃতি শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰা হয়। ইংৰাজ সমাজ বিজ্ঞানী উইলিয়াম জনচ্ থম্পছনে (William Jones Thompson) উদ্ভাৱন কৰা 'Folklore' নামৰ বিশেষ শব্দটোৰ অৰ্থ লোকবিদ্যা বা লোকজ্ঞান। সমাজবিজ্ঞানীসকলে লোকজীৱনৰ প্ৰসংগত কৰা আলোচনাত এই 'Folk' শব্দটো প্ৰয়োগ কৰিবলৈ ধৰিলে (Folklife-লোকজীৱন)। লোকজীৱন লোকসমাজৰ পৰিসৰৰ ভিতৰত পৰে। তদুপৰি সমাজৰ কথা আলোচনা কৰিলে সংস্কৃতিৰ প্ৰসঙ্গটোও আহি পৰে।

  আৰম্ভণিৰ সময়ছোৱাৰ ইউৰোপীয় পণ্ডিতসকলে এইটো মত ব্যক্ত কৰিছিল যে কৃষি কাৰ্যত নিয়োজিত লোকসকলৰ সংস্কৃতিয়েই লোকসংস্কৃতি। তেওঁলোকৰ মনত এইটো বদ্ধমূল ধাৰণা আছিলে যে লোকসংস্কৃতিৰ সৃষ্টি আধুনিক কালত হ'বই নোৱাৰে। এই ৰক্ষণশীল চিন্তাৰ বাবে তেওঁলোকৰ বিচাৰত আধুনিক যুগত লোকসংস্কৃতি সংগ্ৰহালয়ত সংৰক্ষিত বস্তু

হ'ব বুলি ভাবিছিল। কিন্তু পৰৱৰ্তী সময়ছোৱাৰ নব্যবাদী আমেৰিকীয় সমাজ বিজ্ঞানীসকলে পূৰ্বৰ এই মতামতক গ্ৰহণ নকৰি কিছু ভিন্ন মত পোষণ কৰিলে। সেই মতটো হ'ল— "The term "Folk' can refer to any group of people whatsoever who share at least one common factor."

অৰ্থাৎ — উমৈহতীয়া উপাদানৰ ন্যূনতম অংশীদাৰ কোনো এক জনসমষ্টিক লোক বা Folk বুলিব পাৰি। এই ফালৰ পৰা বিচাৰ কৰিলে মাছমৰীয়া গোষ্ঠীভুক্ত লোকসকলে অনুসৰণ কৰা পৰম্পৰাগত আচাৰ-নীতিসমূহো লোকসংস্কৃতিৰ ভিতৰুৱা হ'ব আৰু তেওঁলোকৰ সেই পৰম্পৰাক লোকসংস্কৃতি বা লোকবিদ্যা হিচাপে জনা যাব। এই অধ্যায়টিৰ আৰম্ভণিৰ শিতান এটিত আমি ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰি আহিছো যে 'কালচাৰ' (সংস্কৃতি) শব্দটোৱে একোটা ভৌগোলিক পৰিসীমাৰ ভিতৰৰ জনসমষ্টিয়ে অভ্যাস কৰা আৰু আচৰণ কৰা ভাল-বেয়া সকলো ৰীতি-নীতি, আচাৰ-আচৰণ, বিশ্বাস, আস্থাৰ দিশসমূহ সামৰে। ইয়াত 'জন' শব্দটোৰ ওপৰত প্ৰাধান্য দিলেই লোকসংস্কৃতি আৰু অভিজাত সংস্কৃতিৰ মাজত থকা মৌলিক পাৰ্থক্যটো ওলাই পৰে। অৰ্থাৎ অভিজাত বা মাৰ্গীয় সংস্কৃতিয়ে কেৱল পৰিশীলিত বা পৰিমাৰ্জিত সাংস্কৃতিক উপাদানসমূহহে গ্ৰহণ কৰে। ইয়াৰ বিপৰীতে লোকসংস্কৃতিত বাচ-বিচাৰ নকৰাকৈ, পৰম্পৰাগতভাৱে চলি অহা সকলো উপাদান গ্ৰহণ কৰা হয়। থোৱতে লোকসংস্কৃতি বা লোকবিদ্যাই সামৰি লোৱা বিষয়সমূহ হ'ল— লোকবিশ্বাস, অন্ধবিশ্বাস, লোকঔষধ-পাতি, লোকভাষা, লোকউপমা-ৰূপক, লোককবিতা, প্ৰবাদ, সাঁথৰ, মন্ত্ৰ, আশীৰ্বাদ, অভিশাপ, গালি-গালাজ, শপত, উপহাস, লোকনৃত্য, বেশ-ভূষা, ৰাজহুৱা ঘৰ বা ৰাজহুৱা পায়খানা-স্নানাগাৰ আদিৰ বেৰ-লেখা, পঞ্চপদী-অৰ্থহীন কবিতা, অঙ্গী-ভঙ্গী, নিচুকণি গীত, লোকব্যুৎপত্তি, ব্ৰত-উপবাস, ৰন্ধন-প্ৰণালী, হামি-হাঁচি মৰা আদিৰ ওপৰত কৰা পৰম্পৰাগত মন্তব্য, লোকধৰ্ম, ইত্যাদি।

- **জনজাতীয় সংস্কৃতি ঃ** সমাজতত্ত্ববিদ আৰু আলোচকসকলৰ কথাত সুৰ মিলাই ক'বলৈ হ'লে সাধাৰণতে সুকীয়া ভৌগোলিক অঞ্চলত বাস কৰা, সুকীয়া ভাষা, সংস্কৃতি সম্পন্ন, সুকীয়া অৰ্থনৈতিক চিন্তাৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত জনগোষ্ঠী একোটাক জনজাতি বোলা হয়। অসমৰ বেলিকা ৰাভা, বড়ো, কাৰ্বি, মিচিং, ডিমাছা, ইত্যাদি জনগোষ্ঠীসমূহ হৈছে জনজাতি। প্ৰত্যেকটো জনজাতিৰে নিজস্ব সাংস্কৃতিক পৰিচয় আছে। সেইদৰে জনজাতি গোষ্ঠীভুক্ত হ'লেও পৰস্পৰৰ লগত প্ৰত্যেকটো জনজাতিৰে বৈসাদৃশ্য মন কৰিবলগীয়া। প্ৰত্যেক জনজাতিৰে একোটা স্বয়ং সম্পূৰ্ণ সাংস্কৃতিক পৰিচয় আছে। সেই পৰিচয়ে ৰাভা, কাৰ্বি, মিচিং, বড়ো আদি জনজাতিক একোটা সুকীয়া সংস্কৃতিযুক্ত জনজাতি হিচাপে চিহ্নিত কৰিছে। অৱশ্যে জনজাতীয় সংস্কৃতিতো পৰিবৰ্তন নোহোৱাকৈ নাথাকে। কেতিয়াবা এইটোৱো দেখা যায় যে জনজাতীয় সংস্কৃতিয়ে অভিজাত সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱত পৰিৱৰ্তিত ৰূপ লাভ কৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৫ ঃ অভিজাত সংস্কৃতিৰ কেইটামান বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰক।

.....

২.৭ অসমৰ সংস্কৃতি — সমন্বয় আৰু সমাহৰণৰ বিভিন্ন বিষয়

ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ মূল ভিত্তি হ'ল বৈচিত্র্যৰ মাজত ঐক্যৰ সমাহাৰ। সংস্কৃতি সমাহৰণ, গ্রহণ, একীকৰণ, সংস্কৃতকৰণ, আর্যীকৰণ, সংশ্লেষণ আদি বিভিন্ন সামাজিক, সাংস্কৃতিক প্রক্রিয়াৰ জড়িয়তে মংগোলয়ড, নেগ্রিতো, অষ্ট্রলয়ড আৰু নর্ডিক সংস্কৃতিৰ মাজত সমন্বয় ঘটি গঢ়লৈ উঠিছে ভাৰতীয় সংস্কৃতি। ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ দৰে অসমীয়া সংস্কৃতিও মূলতঃ সমন্বয়ৰ সংস্কৃতি। স্বৰূপার্থত অষ্ট্রলয়ড, মংগোলয়ড, দ্রাবিড়ীয় আৰু আর্য এই চাৰিটা পৃথিৱীৰ অন্যতম নৃ-গোষ্ঠীৰ সাংস্কৃতিক সমলৰ সমাহৰণত অসমীয়া সংস্কৃতিৰ জন্ম হৈছে। এক কথাত ক'ব পাৰি অসমীয়া সংস্কৃতি আৰু সভ্যতা, ভাৰতীয় সংস্কৃতি আৰু সভ্যতাৰ ক্ষুদ্র সংস্কৰণ।

অসমীয়া সংস্কৃতিৰ সমন্বয় আৰু সমাহৰণ অসমৰ জন-গাঁথনি, অসমীয়া ভাষা, সাহিত্য, কলা, ধর্মীয় আদর্শ, সামাজিক লোকাচাৰ, উৎসৱ অনুষ্ঠান, গীত-নৃত্য-বাদ্য, খাদ্য, সাজপাৰ আদি সকলোতে সাধিত হৈছে। ইতিমধ্যে প্রথম অধ্যায়ত অসমৰ জন-গাঁথনি সম্পর্কে বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল। সেয়ে ইয়াত পুনৰাই আলোচনা কৰা নহ'ল।

- **ভাষা ঃ** অসমীয়া ভাষাৰ ক্ষেত্রতো সমন্বয় বা সমাহৰণ ঘটিছে। অসমীয়া ভাষা মূলতঃ সংস্কৃতমূলীয় হ'লেও সান্নিধ্যবশতঃ ইয়াৰ ধ্বনিতত্ত্ব, ৰূপতত্ত্ব, শব্দতত্ত্ব আৰু অর্থতত্ত্বত অনেক জনজাতীয় অথবা অনা-আর্য ভাষাৰ প্রভাৱ পৰিলক্ষিত হৈছে। গোলোক চন্দ্র গোস্বামীৰ ভাষাত— "অসমীয়া ভাষাটো প্রভাৱান্বিত হৈ বর্তমানে এনে এটা ৰূপত বিকশিত হৈছে যিটো ৰূপৰ বিভিন্ন উপাদানবোৰৰ চিনাক্তকৰণ কঠিনেই নহয়, এক প্রকাৰে অসম্ভৱেই হৈ পৰিছেগৈ। পৰিণতি স্বৰূপে অসমীয়া ভাষা আর্য ভাষা সম্ভূত ভাষা যদিও আর্যেতৰ ভাষাৰ বৈশিষ্ট্যহে ইয়াত বেছিকৈ ফুটি ওলাইছে। আর্য ভাষাত নোহোৱা নোপোজা নানান গুণেৰে বিভূষিতা হৈ চিৰ চেনেহী মোৰ ভাষা জননীয়ে স্বকীয়ত্ব প্রতিপন্ন কৰিছে।" এই ক্ষেত্রত আমি অন্য নালাগে 'অসম' শব্দটোকে উদাহৰণ স্বৰূপে ল'ব পাৰোঁ। এচাম পণ্ডিতৰ মতে 'অসম' শব্দটো 'তাই আহোম' ভাষাৰ পৰা আহিছে আৰু অন্য এচাম পণ্ডিতৰ মতে আকৌ ই বড়ো 'হা-চাম' ৰূপৰ পৰা অসম শব্দটো বিকাশ লাভ কৰিছে। সেইদৰে 'কামৰূপ' শব্দটো অষ্ট্রিক ভাষাৰ পৰা আৰু 'প্রাগ্‌জ্যোতিষ' শব্দটো কেইটিমান অনা-আর্য ভাষাৰ সম্ভূত শব্দৰ সমষ্টি (পাগাৰ—পর্বত; জ্যো, জুহ — ওখ; তিক্, তিছ — দীঘল) বুলি পণ্ডিতসকলে ঠাৱৰ কৰিছে। অসমীয়া বিভিন্ন ধ্বনি উচ্চাৰণৰ ক্ষেত্রত জনজাতীয় প্রভাৱ বিদ্যমান। সমন্ধবাচক শব্দ যেনে — এনাই, পুঠাও, মোমাই, আপা, নিচা আদি সম্বন্ধবাচক শব্দবোৰ তাই (আহোম)

ভাষাৰ পৰা আহিছে। অকল সেয়াই নহয়, মুছলমানসকল অসমলৈ অহাৰ ফলত অসমীয়া ভাষাত বহুতো আৰবী আৰু ফাৰ্চী শব্দই প্ৰৱেশ কৰিছে। তদুপৰি অসমত ইংৰাজ শাসনৰ ফলস্বৰূপে অনেক ইংৰাজী শব্দইও অসমীয়া ভাষাত স্থান লাভ কৰিছে।

জনি থোৱা ভাল

অসমীয়া ভাষা মূলতঃ ইন্দো-ইউৰোপীয় বা ভাৰত-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়ালৰ অন্তৰ্গত। খ্ৰীষ্টীয় নৱম-দশম শতিকামানত ৰচিত চৰ্যাপদসমূহত অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন পোৱা যায়।

- **সাহিত্য ঃ** অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰতো সমাহৰণ বা সমন্বয়ৰ পৰিচয় পোৱা যায়। প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ সৰ্বাত্মক প্ৰেৰণা হ'ল *ৰামায়ণ, মহাভাৰত* আৰু পু�ৰাণসমূহ। পুৰাণসমূহৰ ভিতৰত আকৌ *বিষ্ণুপুৰাণ, ভাগৱত পুৰাণ, হৰিবংশৰ* বৰঙণি সৰ্বাধিক। অসমীয়া ভাষাৰ গীত, পদ, কাব্য নাটক, ধৰ্মীয় গ্ৰন্থ আদি কেতবোৰ ইয়াৰে ভাবানুবাদ, আক্ষৰিক অনুবাদ মাথোন। আনপিনে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপ ৰীতি সম্পূৰ্ণৰূপে পাশ্চাত্যধৰ্মী। জোনাকী কাকততে প্ৰথম ভুমুকি মৰা পশ্চিমৰ নানান উপাদান পৰৱৰ্তী কালত অধিক ৰূপত অসমীয়া সাহিত্যলৈ আহি আছে। ইয়াৰ মাজতে আকৌ অসমৰ লোকসাহিত্য নিজা মাটিৰ ৰসেৰে পুষ্ট হৈ থলুৱা লোকমনৰ ধ্যান-ধাৰণাৰে গঢ়লৈ উঠিছে। আইনাম, অপেচৰা সবাহৰ নাম, লখিমী সবাহৰ নাম, বিয়ানাম, মালিতা, জুনা, সাঁথৰ, প্ৰৰচন আদি বিভিন্ন লৌকিক ধ্যান- ধাৰণাৰে পুষ্ট। অন্যহাতে বিহুগীত, হুঁচৰি গীত আদি নিশ্চিতভাৱে অনা-আৰ্যসকলৰ অৱদান। সোণোৱালসকলৰ মাজত প্ৰচলিত 'হাইদাংগীত', পাতি ৰাভাসকলৰ 'মাৰে গান'ৰ লগত জড়িত 'বিষহৰী গীত', 'বহুৰঙী গীত'বোৰেও অসমীয়া লোকসাহিত্য চহকী কৰিছে। সেইদৰে অসমীয়া জন্তু বিষয়ক সাধুকথাৰ সৃষ্টিত বড়ো-কছাৰী, ৰাভাসকলৰ অৱদানৰ পৰিচয় পোৱা যায়। ঠিক সেইদৰে টেটোন জাতীয় সাধুকথাৰ পৰম্পৰা মংগোলয়ড সংস্কৃতিৰ পৰা আহিছে।

  দেহবিচাৰৰ গীতৰ আৰ্হিত অসমীয়া ভাষাত সৃষ্টি হৈছে 'জিকিৰ' আৰু 'জাৰী' গীতসমূহ। সেইদৰে অসমীয়া সংস্কৃতিৰ সংশ্লেষণৰ অপূৰ্ব নিদৰ্শন বহন কৰি আহিছে ফকিৰয়ালী গীত, ওঝা উঠা গীত (আই তুতি), কবীৰা গীত বা বাদছাহী গীত আদিয়ে।

  অসমীয়া লিখিত পৰম্পৰাৰ দুলৰ্ভ সম্পত্তি হ'ল আহোমসকলৰ বুৰঞ্জী সাহিত্যসমূহ। আহোম নৃপতিসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত বুৰঞ্জী সাহিত্য, শাক্ত সাহিত্য আদি ৰসাত্মক পৌৰাণিক সাহিত্য, নাট্য সাহিত্য, ব্যৱহাৰিক আদি পুথি ৰচিত হৈছিল। স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহই *শিৱপুৰাণ,* জয়ধ্বজ সিংহ, শিৱ সিংহ আদি স্বৰ্গদেউসকলে গীত ৰচনা কৰিছিল। সুকুমাৰ বৰকাথৰ দ্বাৰা প্ৰণিত হ*স্তীবিদ্যাৰ্ণৱ* পুথিখনো এই সময়তে ৰচিত হৈছিল।

জানি থোৱা ভাল

লিপিৰ উদ্ভৱ হোৱাৰ বহু আগৰে পৰা জনসাধাৰণৰ মাজত এক প্ৰকাৰ সাহিত্য প্ৰচলিত আছিল। ইয়াক মৌখিক সাহিত্য বোলা হয়। মৌখিক সাহিত্য জনসাধাৰণৰ মুখে মুখে চলি আহে আৰু ইয়াক জন-সাহিত্য, মৌখিক প্ৰক্ৰম আদি বুলিও অভিহিত কৰা হয় ।

মুছলমানৰ অসম আক্ৰমণৰ ফলস্বৰূপে অসমলৈ ইছলামী সংস্কৃতিৰ আগমন হয়। সেই সময়তে চুফীবাদী মুছলমান কাব্যৰ বিষয়বস্তুবোৰৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি পশুপতি দ্বিজে *চন্দ্ৰাৱলী-কাব্য*, ৰামদ্বিজে *মৃগাৱতী চৰিত* ৰচনা কৰে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৬ ঃ সোণোৱাল কছাৰীসকলৰ মাজত প্ৰচলিত জনপ্ৰিয় গীতবিধৰ নাম কি?

.....

প্ৰশ্ন নং ৭ ঃ আহোম যুগত ৰচিত এখন ব্যৱহাৰিক পুথিৰ নাম উল্লেখ কৰক।

.....

- **ধৰ্ম ঃ** অসমৰ ধৰ্মীয় ইতিহাসো সমন্বয়ৰ ইতিহাস। ধৰ্মীয় দিশত অসমীয়া সংস্কৃতিত জনজাতীয় সাংস্কৃতিক সমল নিহিত হৈ আছে। বিশেষকৈ শিৱ-মহাদেৱ-বুঢ়াগোঁসাইৰ ধ্যান-ধাৰণাত জনজাতীয় সমল সুদূৰ প্ৰসাৰী বুলিব পাৰি।

  শিৱ মূলতঃ দ্ৰাবিড়ীয় দেৱতা আৰু ৰুদ্ৰ বৈদিক দেৱতা। শিৱ ৰুদ্ৰৰ সংযোজন আৰু সমাহৰণৰ ফলস্বৰূপে উদ্ভৱ হৈছে পৌৰাণিক শিৱ। অসমৰ বড়ো-কছাৰী, ৰাভা, ডিমাছা, লালুং (তিৱা), সোণোৱাল, ঠেঙ্গাল, দেউৰী, চুতীয়া, কাৰ্বি আদি সৰহভাগ জনজাতীয় লোকেই শিৱপূজক। মুঠতে, অসমৰ শৈৱধৰ্ম প্ৰাগাৰ্য, আৰ্য, জনজাতীয় আৰু লোকায়ত সমলৰ সংমিশ্ৰত ৰূপ।

  দুৰ্গাদেৱী, পাৰ্বতী দেৱী আদিৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশত প্ৰাগাৰ্য, আৰ্য আৰু জনজাতীয় সংস্কৃতিৰ সংমিশ্ৰিত প্ৰক্ৰিয়া বিৰাজমান। একেদৰে সৰ্পদেৱী মনসা-বিষহৰী উদ্ভৱ হৈছে আৰ্য-অনাৰ্য আৰু দ্ৰাবিড়ীয় সংস্কৃতিৰ সংশ্লেষণৰ পৰিণতিত। তদুপৰি গ্ৰাম্য দেৱদেৱী, ভূতপ্ৰেত, অপদেৱতা আদিৰ ধ্যান-ধাৰণা, উপাসনা আদি পদ্ধতিত জনজাতীয় সাংস্কৃতিক সমলৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়। হিন্দুসকলৰ সত্যনাৰায়ণ দেৱতাৰ ধ্যান-ধাৰণাত ইছলামিক সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ পৰিছে। পণ্ডিতসকলৰ মতে কামাখ্যা দেৱীও মূলতঃ জনজাতীয় দেৱী।
- **উৎসৱ-অনুষ্ঠান, সামাজিক লোকাচাৰ ঃ** অসমৰ জাতীয় উৎসৱ-অনুষ্ঠানবোৰ সমাহৰণ বা সমন্বয় প্ৰক্ৰিয়াৰ অপূৰ্ব নিদৰ্শন। অসমৰ জাতীয় উৎসৱ বিহু (ৰঙালী, কঙালী আৰু ভোগালী)

মূলতঃ সমাহৰণ উৎসৱ। মাঘ বিহুত ব্যৱহৃত 'মেজি' শব্দটো আহিছে সংস্কৃত 'মেধ্য' শব্দৰ পৰা। সেইদৰে মেজিৰ সৈতে সংযোজিত 'ভেলাঘৰ' শব্দটো আহিছে সংস্কৃত 'মেষ গৃহ'ৰ পৰা। মাঘ বিহুত খোৱা 'চুঙা-পিঠা', 'ম'হ যুঁজ' প্রথা আহিছে ক্রমে মংগোলীয় আৰু দ্রাবিড়ীয় সংস্কৃতিৰ পৰা। বিহু কৃষিজীৱী মানুহৰ উর্ব্বৰা বিশ্বাসৰ ভেটিত জন্ম। এই উৎসৱৰ লগত সর্বভাৰতীয় বহুতো উৎসৱৰ উপাদান লক্ষ্য কৰা যায়। তামিলনাড়ুৰ 'পুঙ্গল', উৰিষ্যাৰ 'পৌষ সংক্রান্তি', কেৰেলাৰ 'বিচু', পঞ্জাৱৰ 'বৈশাখী', উত্তৰ ভাৰতৰ 'ষট্ পূজা' আদি উৎসৱৰ কিছু ধ্যান-ধাৰণা বা বিশ্বাস বিহু উৎসৱৰ বুকুতো পোৱা যায়। 'গৰু বিহু' বৈদিক ধাৰণা সম্ভূত যদিও গৰুক মাহ-হালধি, বেঙেনা, কেৰেলা, থেকেৰা, জাতিলাও আদিৰে গা- ধুওৱা পদ্ধতিটো অনার্যমূলীয়।

অসমৰ বাঁহকেন্দ্রিক উৎসৱসমূহতো সমাহৰণ প্রক্রিয়া লক্ষ্য কৰা যায়। বাঁহ মংগোলীয় সংস্কৃতিৰ অৱদান। গতিকে বাঁহকেন্দ্রিক উৎসৱ, যেনে— ভঠেলি, দেউল, পাউৰাতোলা, সুঁৱেৰী, সুৰী, দহৰফুৰৱা আদি অনুষ্ঠানত মংগোলীয় সংস্কৃতিৰ সমল নিহিত আছে। সেইদৰে নামনি অসমত প্রচলিত 'মহোহো' উৎসৱ বড়ো-কছাৰীৰ 'মাচা-হানা' (বাঘ চিকাৰ) অনুষ্ঠানৰ সৈতে সাদৃশ্য মন কৰিবলগীয়া।

অসমীয়া বিয়া অনুষ্ঠানতো সমন্বয়ৰ সাধিত হৈছে। আঠ প্রকাৰ বিবাহৰ ভিতৰত হোমপুৰি, মন্ত্র মাতি সামাজিকভাৱে পতা বিবাহকেই শ্রেষ্ঠ বুলি কোৱা হয় যদিও বিবাহৰ লগত জড়িত আনুষঙ্গিক, যেনে— জোৰণ-পিন্ধোৱা, গাঁঠিয়ণ খুন্দা, সুৱাগুৰি তোলা, টেকেলি দিয়া, খোবা-খুবী, জোৰণৰ লগত মাছ দিয়া, বেইৰ তলত কণী পোতা, মূৰত তেল দিয়া, মূৰত চাউল দিয়া, দৰা-কন্যাক কণী খাবলৈ দিয়া অদি ৰীতি সম্পূর্ণ অসমৰ থলুৱা লোকমনৰ বিশ্বাসৰ ভেটিত প্রতিষ্ঠিত।

অসমৰ লোকজীৱনত প্রচলিত বেজ-বেজালি, ঔষধপাতি আদিত জনজাতীয় বিশ্বাস আৰু বেজ-বেজালিৰ সমল নিহিত হৈ আছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৮ ঃ শিৱ মূলতঃ কি দেৱতা?

.....

প্রশ্ন নং ৯ ঃ মনসা-বিষহৰী দেৱীৰ উদ্ভৱত কি কি সংস্কৃতি প্রভাৱ পৰিছে?

.....

প্রশ্ন নং ১০ ঃ অসমৰ বাঁহ কেন্দ্রিক উৎসৱসমূহ কি কি?

.....

- **নৃত্য-গীত ঃ** অসমীয় গীত-নৃত্য-বাদ্যৰ ক্ষেত্রতো সমন্বয়ৰ আদর্শ স্পষ্ট। অসমীয়া বিহুগীতৰ

গায়ন পদ্ধতি আৰু নৃত্য শৈলীত জনজাতীয় গীতৰ গায়ন পদ্ধতি আৰু নৃত্য শৈলীৰ প্ৰভাৱ বৰ্তমান। বৰো-কছাৰীসকলৰ 'বৈশাগু গীত'ৰ লগত বিহুগীতৰ বহুখিনি মিল আছে। সেইদৰে মিচিংসকলৰ 'ঐ-নিঃতম'ৰ বিষয়বস্তু, সুৰ, গায়ন পদ্ধতিত বিহুগীতৰ প্ৰভাৱ সহজেই অনুমেয়। অসমীয়া 'বিয়াহ গোৱা ওজাপালি'ৰ গীতৰ লগত মুছলমানসকলৰ 'ফকিৰ আলিগীত'ৰ ঠাঁচৰ সাদৃশ্য আছে। মুছলমানসকলৰ মাজত প্ৰচলিত 'জিকিৰ'সমূহ অসমীয়া দেহবিচাৰ গীত, ওজাপালি, বৰগীত আদি গীতৰ সুৰৰ লগত বহুখিনি মিল আছে। সাহিত্যিক চৈয়দ আব্দুল মালিকৰ ভাষাত— "এই জিকিৰ গীতবোৰৰ সুৰত উত্তৰ ভাৰতৰ সৰবৰহী কাওবানী, কচিদা, গজল আদিৰ অথবা ধ্ৰুপদ, খেয়াল, ঠুংৰী আদিৰ প্ৰভাৱ দেখা নাযায়, প্ৰধান প্ৰভাৱ অসমীয়া ওজাপালি, দেহবিচাৰৰ গীত, বৰগীত আদিৰহে।"

অসমৰ পাতিৰাভাসকলৰ মাজত প্ৰচলিত 'মাৰে গান' আৰু তুকুৰীয়া 'ওজাপালি'ৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশত 'সুকনানি ওজাপালি'ৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। সেইদৰে 'মনসা পূজা'ৰ লগত জড়িত 'দেওধনী নৃত্য', 'দেৱদাসী' আৰু বৰো-কছাৰীৰ 'খেৰাই নৃত্য'ৰ সমাহৰণ প্ৰক্ৰিয়াৰ পৰিণতিত জন্ম হৈছে। বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ ঢোল (ঢেপা ঢোল, বিহু ঢোল, বৰ ঢোল) আৰু ঢোলৰ লগত জড়িত নৃত্য-গীত আৰু ছ্ং আদিত জনজাতীয় প্ৰভাৱ দেখা যায়।

- **খাদ্য ঃ** অসমীয়া সমাজত পৰম্পৰাগতভাৱে প্ৰচলিত খাদ্য আৰু ৰন্ধন প্ৰণালীটো সমন্বয় আৰু সমাহৰণ পৰিলক্ষিত হৈছে। ভাৰতৰ আন আন ৰাজ্যৰ ব্ৰাহ্মণ-গোস্বামী আদিয়ে কেতিয়াও মাছ-মঙহ অন্ন হিচাপে গ্ৰহণ নকৰে। কিন্তু জনজাতীয় সান্নিধ্যহেতু অসমীয়া ব্ৰাহ্মণ-গোস্বামী, সত্ৰৰ সত্ৰাধিকাৰ আদিয়েও মাছ-মঙহ খায়। জনজাতীয় প্ৰভাৱত আজি অসমৰ বৰ্ণ হিন্দুসকলেও জাল, জাকৈ, প'ল, জুলুকি আদিৰে মাছ ধৰে। মাছ জাল দি খোৱা, পাতত দি খোৱা, পুৰি খোৱা, খাৰ দি খোৱা আদি প্ৰস্তুত প্ৰণালীত জনজাতীয় প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰা যায়। সেইদৰে নানাবিধ বনৰীয়া শাক-পাচলি খোৱা, পইতাভাত খোৱা আদিৰ ক্ষেত্ৰতো জনজাতীয় প্ৰভাৱ বিদ্যমান। বিভিন্ন পিঠাপনাৰ ব্যৱহাৰতো জনজাতীয় আৰু অজনজাতীয় সংস্কৃতিৰ সমাহাৰ ঘটিছে। অসমীয়া সমাজত বহুলভাৱে ব্যৱহৃত 'তামোল-পাণ' আকৌ অষ্ট্ৰিকসকলৰ অৱদান।
- **সাজ-পাৰ ঃ** অসমীয়া মানুহে ব্যৱহাৰ কৰা সাজ-পোছাক, আ-অলংকাৰ আদিও লোকায়ত, জনজাতীয় আৰু ইছলামিক সংস্কৃতিৰ সমন্বয়ৰ অপূৰ্ব নিদৰ্শন। অন্য নালাগে অসমীয়া নাৰীৰ অতিকে আপোন তাঁতশালখনিতো জনজাতীয় উপাদান বিৰাজমান। তদুপৰি পাট আৰু মুগা সূতা জনজাতীয়সকলৰ অৱদান। ভাৰতৰ আন ঠাইৰ বৰ্ণ হিন্দুসকলৰ তিৰোতাই তাঁতশালত কাপোৰ নবয়, কিন্তু অসমীয়া তিৰোতাই বয়।

  অসমীয়া মানুহৰ সাজ-পোছাক পৰিধানতো সমন্বয় আৰু সমাহৰণ ঘটিছে। অসমৰ বৰ্ণ হিন্দুৰ মহিলাসকলে জনজাতীয় মহিলাৰ নিচিনাকৈ বুকুত মেঠনি মাৰি মেখেলা পিন্ধে। মহিলাৰ দেহৰ উপৰি ভাগত ব্যৱহাৰ কৰা আৱৰণ বস্ত্ৰ, খোপাবন্ধা আৰু তিলক ধাৰণ কৰাৰ শৈলীতো জনজাতীয় সংস্কৃতিৰ সংশ্লেষণ হৈছে। মহিলাৰ দৰে পুৰুষৰ পোছাক পৰিধানতো

জনজাতীয় প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। অন্যহাতে ৰুদ্ৰসিংহৰ ৰাজত্ব দিনৰে পৰা অসমীয়া পোছাক-পৰিচ্ছদত মোগলী আৰ্হিৰ প্ৰভাৱ পৰিবলৈ ধৰে। বিশেষকৈ পাগ-জামা আদি পৰিধানত মোগলীৰ প্ৰভাৱ বিদ্যমান। উল্লেখযোগ্য যে পিছলৈ এই আৰ্হি ক্ৰমে সত্ৰৰ ভিতৰলৈ গৈ সূত্ৰধাৰী নৃত্য, নটুৱা নৃত্যৰ বিশিষ্ট সাজ-পাৱৰ ভিতৰুৱা হৈছিল। সেইদৰে ৰিহা-মেখেলা আদিত ফুল বছা ক্ষেত্ৰতো মোগলী প্ৰভাৱ লক্ষণীয়।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১১ ঃ অসমত প্ৰচলিত যিকোনো এবিধ ওজাপালিৰ নাম উল্লেখ কৰক।

.....

প্ৰশ্ন নং ১২ ঃ কোনজন আহোম স্বৰ্গদেউৰ ৰাজত্ব কালৰ পৰা অসমীয়া সাজ-পোছাকত মোগলী আৰ্হিৰ প্ৰভাৱ পৰিবলৈ ধৰে?

.....

২.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- এই অধ্যায়টিত সংস্কৃতিৰ বিষয়ে সাধাৰণ পৰিচয় প্ৰদান কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে। ইয়াত সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ, বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন গৰাকী সমাজ বিজ্ঞানী, সংস্কৃতিবিদ আৰু নৃতত্ত্ববিদে আগবঢ়োৱা সংস্কৃতিৰ সংজ্ঞা আৰু তাৰ অৰ্থৰ চমু ব্যাখ্যা আগবঢ়োৱা হ'ল। সংস্কৃতিৰ বৈশিষ্ট্যসমূহৰ আলোচনাই আপোনাক সংস্কৃতিৰ গতিশীল ৰূপৰ লগত পৰিচয় কৰাই দিব। সামাজিক জীৱ হিচাপে মানুহৰ লগত সংস্কৃতিৰ এটা তাৎপৰ্যপূৰ্ণ সম্বন্ধ আছে। মানুহ আৰু সংস্কৃতিৰ মাজত থকা এই সম্বন্ধ ব্যক্তি আৰু সংস্কৃতি, সমাজ আৰু সংস্কৃতিৰ মাজেদি আলোচনা কৰা হৈছে।
- সভ্যতা আৰু সংস্কৃতিৰ মাজত থকা সম্বন্ধৰ কথা আৰু তাৰ স্বৰূপ সম্পৰ্কেও কিছু দিশৰ আলোচনা ইয়াত সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে। লগতে ইয়াত সংস্কৃতিৰ তিনিটা প্ৰধান ভাগৰ ওপৰতো থুলমূল আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ল। এই অধ্যায়টিৰ অধ্যয়নৰ যোগেদি আপুনি সংস্কৃতি আৰু সংস্কৃতিৰ লগত জড়িত বিভিন্ন অভিধা সম্পৰ্কে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিলে।
- অসমীয়া সংস্কৃতি সমন্বয় সংস্কৃতি। বিভিন্ন আৰ্য-অনাৰ্য আৰু থলুৱা উপাদানৰ সমন্বয় আৰু সমাহৰণত অসমীয়া সংস্কৃতি গঢ় লৈ উঠিছে। মংগোলীয়, অষ্ট্ৰলয়ড, ভূমধ্য সাগৰীয় (দ্ৰাবিড়ীয়) নৰ্ডিক (আৰ্য) এই চাৰিটা নৃ-গোষ্ঠীৰ বংশধৰ অসমত পোৱা যায়।
- অসমীয়া ভাষাৰ মূল হ'ল সংস্কৃত ভাষা যদিও ইয়াৰ ধ্বনিতত্ত্ব, ৰূপতত্ত্ব, শব্দতত্ত্ব, অৰ্থতত্ত্ব

আৰু শব্দসম্ভাৰৰ ক্ষেত্ৰত জনজাতীয় অথবা অনা-আৰ্যভাষাৰ প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হৈছে। অসমীয়া সাহিত্যৰ লিখিত আৰু মৌখিক দুয়োবিধ সাহিত্যতে সমন্বয় সাধিত হৈছে। অসমীয়া 'দেহবিচাৰ গীত'ৰ লগত 'জিকিৰ' আৰু 'জাৰী' গীতৰ সাদৃশ্য আছে।

- অসমৰ হিন্দুৰ ধৰ্মীয় দেৱতা শিৱ, ৰুদ্ৰ, দুৰ্গা, পাৰ্বতী আদিৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশত দ্ৰাবিড়ীয়, প্ৰাগাৰ্য, আৰ্য আৰু জনজাতীয় সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ বিদ্যমান। অসমৰ বিহু উৎসৱত মংগোলীয় আৰু দ্ৰাবিড়ীয় সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ পৰিছে। অসমৰ বাঁহকেন্দ্ৰিক উৎসৱসমূহো মংগোলীয় সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ বিদ্যমান।
- অসমীয়া গীত, নৃত্য, খাদ্য, সাজ-পাৰ আদিতো বিভিন্ন জাতি-জনজাতিৰ প্ৰভাৱ বিদ্যমান। অসমৰ বিহু উৎসৱৰ লগত মিচিংসকলৰ ঐ-নিঃতমৰ সাদৃশ্য আছে।

২.৯ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) অসম সাহিত্য সভা (১৯৬২);*অসমৰ জনজাতি;* যোৱহাট।

২) গগৈ, লীলা (১৯৯৪); *অসমৰ সংস্কৃতি;* ডিব্ৰুগড় ঃ বনলতা।

৩) গোস্বামী, প্ৰফুল্ল দত্ত (১৯৮৬); *অসমীয়া জন সাহিত্য;* গুৱাহাটী ঃ বাণী প্ৰকাশ প্ৰাইভেট লিমিটেড।

৪) নাৰ্জী, ভবেন (১৯৬৬); *বড়ো-কছাৰীৰ সমাজ আৰু সংস্কৃতি;* গুৱাহাটী ঃ লয়ার্ছ বুক ষ্টল।

৫) নেওগ,মহেশ্বৰ (সম্পাঃ) (১৯৬৯); *পবিত্ৰ অসম;* যোৱহাট ঃ অসম সাহিত্য সভা।

৬) নেওগ, মহেশ্বৰ (১৯৯৫); *পুৰণি অসমৰ সমাজ আৰু সংস্কৃতি;* গুৱাহাটী ঃ নিউ বুক ষ্টল।

৭) নেওগ, হৰিপ্ৰসাদ আৰু গগৈ, লীলা (সংকলন আৰু সম্পাঃ) (১৯৮৯); *অসমীয়া সংস্কৃতি;* ডিব্ৰুগড় ঃ বনলতা।

৮) বৰদলৈ, নিৰ্মলপ্ৰভা (১৯৭১); *অসমৰ লোক সংস্কৃতি;* গুৱাহাটী ঃ লয়ার্ছ বুক ষ্টল।

৯) বৰ্মন, শিৱনাথ (১৯৮২); *লোক কৃষ্টিৰ উৎস;* গুৱাহাটী ঃ অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।

১০) বৰুৱা, বিৰিঞ্চি কুমাৰ (১৯৮৫); *অসমৰ লোক সংস্কৃতি;* গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্ৰেৰী।

১১) ৰাভা হাকাচাম, উপেন (২০০৫); *অসমৰ জনজাতি সংস্কৃতি;* গুৱাহাটী।

১২) শৰ্মা, গিৰিধৰ (সম্পাঃ)(১৯৭৪);*অসমীয়া জাতিৰ ইতিবৃত্ত;* যোৱহাট ঃ অসম সাহিত্য সভা।

১৩) শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ (২০০৯); *অসমৰ সাংস্কৃতিক ইতিহাস* (২য় খণ্ড); যোৱহাট ঃ অসম সাহিত্য সভা।

১৪) শর্মা, নবীন চন্দ্র (১৯৯৮); *অসমীয়া লোক সংস্কৃতিৰ আভাস;* গুৱাহাটী ঃ বাণী প্রকাশ প্রাইভেট লিমিটেড।

১৫) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (২০০৩); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (প্রথম খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

১৬) Baruah, B. K. (1969). *A Cultural History of Assam*. Guwahati: Lawyer's Book Stall.

১৭) Boro, A. (2001). *Folk Literature of the Boros – An Introduction*. Guwahati: Adhunik Prakasan.

১৮) Dorson, R. M. (ed.)(1972). *Folklore and Folklife: An Introduction.* Chicago:The University of Chicago Press.

১৯) Dundes, A. (1978). *Essays in Folkloristics*. Folklore Institute.

২০) Dutta, B. N. (ed.) (1999). *Traditional Performing Aarts of North-East*. Guwahati: ABILAC.

২১) Dutta, B. N. (ed.)(1994). *A Hand Book of Folklore Material of North-East India*. Guwahati: ABILAC.

২২) Herskovits, M. J. (1969).*Cultural Anthropology*. Knopf.

২৩) Leach, M. (1972). *Standard Dictionary of Folklore*. Funk & Wagnalls.

২৪) Mahanta, P. J. (2007). *The Sankardeva Movement: Its Cultural Horizons.* Guwahati: Purbanchal Prakash.

২৫) Sarma, N. C. (1988). *Essays in the Folklore of North-Eastern India*. Guwahati: Bani Prakasan.

২৬) Tylor E. B.(1920). *Primitive Culture, Vol. 1.* W. London: John Murray, Albemarle Street.

২.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ 'Culture' পদটোৰ মূল হৈছে লেটিন ভাষাৰ 'কোল' ধাতুজাত colere বা cultura অর্থাৎ কুলতুৰা।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ সংস্কৃতিৰ গৱেষক পণ্ডিতসকলে সভ্যতাক সংস্কৃতি যৌগ (Culture Complex) হিচাপে আখ্যা দিছে।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ সংস্কৃতি বিশ্বজনীন, তথাপিতো ইয়াৰ স্থানীয় আৰু আঞ্চলিক ৰূপ লক্ষ্য কৰা যায়।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ সংস্কৃতিৰ পৰিসৰ ব্যক্তি সত্তাৰ পৰিসৰতকৈ ব্যাপক।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৰীতিবদ্ধতা, সুনিৰ্দিষ্টতা আৰু আত্মসচেতনতা।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ হাইদাং গীত।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ *হস্তীবিদ্যাৰ্ণৱ।*

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ দ্ৰাবিড়ীয় দেৱতা।

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ আৰ্য, অনাৰ্য আৰু দ্ৰাবিড়ীয় সংস্কৃতি।

১০ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভঠেলি, দেউল, পাউৰাতোলা, সুঁৰেৰী, সুৰী, ইত্যাদি।

১১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ সুকনানি ওজাপালি।

১২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহ।

২.১১ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ তলত দিয়া প্ৰশ্নসমূহৰ উত্তৰ লিখক—

(ক) সংস্কৃতি বুলিলে কি বুজে?

(খ) সংস্কৃতিৰ উপাদানসমূহ কি কি?

(গ) সংস্কৃতিৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ কি কি?

(ঘ) সংস্কৃতিক প্ৰধানতঃ কেইটাৰ ভাগত ভাগ কৰি আলোচনা কৰা হয়।

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ চমুটোকা লিখক—

ক) লোকসংস্কৃতি খ) মাৰ্গীয় সংস্কৃতি

গ) জনজাতীয় সংস্কৃতি

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ সংস্কৃতিৰ এটা সংজ্ঞা উল্লেখ কৰি তাৰ আধাৰত সমাজ, ব্যক্তি আৰু সংস্কৃতিৰ মাজত থকা সম্বন্ধ বিচাৰ কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ অসমীয়া সংস্কৃতি সমন্বয় আৰু সমাহৰণত বিভিন্ন জাতি-জনজাতি আৰু থলুৱা উপাদান কেনেদৰে ৰক্ষিত হৈছে, আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ অসমীয়া সংস্কৃতি 'সমন্বয় আৰু সমাহৰণ সংস্কৃতি'— ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ অসমীয়া সংস্কৃতিৰ কোনবোৰ দিশত সমন্বয় সাধন হৈছে বুজাই লিখক।

*** ***** ***